

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА СТРАХУВАННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ОС «Магістр»

на тему: **Бюджетна політика соціально-економічного
розвитку регіону (на прикладі Львівській області)**

Виконав: студент групи Фін-61 (маг)
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа
та страхування»
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Гера Р.О.
(прізвище та ініціали)

Керівник к.е.н., доцент Синявська Л.В.
(наук.ступ., вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА СТРАХУВАННЯ

Освітній ступінь «Магістр»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____
(підпис)

к.е.н., доцент Грицина О.В.
(звання, ступінь, прізвище та ініціали)

« » 2023 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студенту

Гері Роману Олеговичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1.Тема роботи: **Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Львівської області)**

Керівник роботи: _____
Синявська Любов Василівна, к.е.н, доцент
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом по університету від “27” 10.2023 р. № 572/К-С

2.Термін здачі студентом закінченої кваліфікаційної роботи 10.12.2023 р.

3.Вихідні дані для кваліфікаційної роботи: методичні рекомендації, фінансова звітність, рекомендована література, статистичні довідники

4.Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

1.1. Економічна сутність, функції і принципи бюджетної політики

1.2. Нормативно-правове забезпечення бюджетної політики

1.3 Методика дослідження бюджетної політики

2. АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

2.1 Оцінка соціально-економічного стану Львівської області

2.2 Доходи і видатки бюджету Львівської області

2.3 Особливості бюджетної політики Львівської області

3. ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

3.1 Досвід європейських країн у формуванні бюджетної політики

3.2 Підвищення ефективності формування місцевих бюджетів

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік графічного матеріалу: графіки, схеми, діаграми

6. Консультанти з розділів кваліфікаційної роботи

7. Дата видачі завдання 16 березня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ етапу	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для дипломної роботи).	16.03.23 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	27.09.23 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Розробка питань з охорони праці та захисту населення. Кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК)	19.11.23 р.
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	26.11.23 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	10.12.23 р.

Студент _____

(підпис)

Керівник кваліфікаційної роботи к.е.н., доцент _____ Синявська Л.В.

(наук.ступ., вчене звання, підпис, прізвище та ініціали)

Зміст

Вступ

1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	7
1.1. Економічна сутність, функції і принципи бюджетної політики	7
1.2. Нормативно-правове забезпечення бюджетної політики	17
1.3. Методика дослідження бюджетної політики	21
2. АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	23
2.1. Оцінка соціально-економічного стану Львівської області	23
2.2. Доходи і видатки бюджету Львівської області	32
2.3. Особливості бюджетної політики Львівської області	39
3. ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	50
3.1. Досвід європейських країн у формуванні бюджетної політики	50
3.2. Підвищення ефективності формування місцевих бюджетів	57
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	

УДК 332.1

Кваліфікаційна робота: 66 стор. текстової частини, 14 таблиці, 10 рисунків, 36 джерел.

Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Львівській області)

Гера Роман Олегович – Кваліфікаційна робота. Кафедра фінансів, банківської справи та страхування. – Дубляни, Львівський НУП, 2024.

В роботі висвітлено актуальність теми, поставлена проблема, мета і завдання дослідження, визначаються предмет та об'єкт дослідження, розглядаються теоретичні засади бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіону. Проведено аналіз здійснення бюджетної політики. В процесі роботи зроблено висновки та пропозиції щодо запровадження досвіду європейських країн у формуванні бюджетної політики та підвищення ефективності формування місцевих бюджетів.

Ключові слова: *бюджетна політика, доходи бюджету, видатки бюджету, податкові надходження, соціально-економічний розвиток, бюджетне планування*

Анотація

Бюджетна політика є вагомим важелем впливу на процеси соціально-економічного розвитку країни. Виступаючи складовою основних напрямів економічної політики, що визначаються державою, бюджетна політика спрямована на оптимізацію формування бюджетних доходів і використання державних фінансових ресурсів. Формування обсягу та структури доходів і видатків бюджету є важливою складовою бюджетного регулювання для забезпечення розвитку суспільства. Бюджетні видатки на забезпечення виконання державою своїх функцій мають відповідати якості надання державних послуг суспільству.

В роботі висвітлено сутність інституту бюджетного регулювання, який має ґрунтуватися на сукупності форм, засобів, механізмів формування та реалізації завдань бюджетної політики, що визначають умови взаємовідносин учасників бюджетного процесу. Обґрунтовано, що бюджетна політика є одним із вагомих інструментів конкурентоздатності галузей економіки, підвищення стандартів та якості життя населення. Проведено оцінку соціально-економічного стану Львівської області. Показано динаміку доходів та видатків бюджету регіону та вказано на особливості бюджетної політики. Розглянуто досвід європейських держав у її формуванні та запропоновано шляхи ефективності формування місцевих бюджетів у системі державного регулювання економіки.

Ключові слова: бюджетна політика, доходи бюджету, видатки бюджету, податкові надходження, соціально-економічний розвиток, бюджетне планування

Summary

Budgetary policy is a significant lever of influence on the processes of socio-economic development of the country. Acting as a component of the main directions of economic policy determined by the state, the budget policy is aimed at optimizing the formation of budget revenues and the use of state financial resources. Formation of the volume and structure of budget revenues and expenditures is an important component of budget regulation to ensure the development of society. Budget expenditures for ensuring the state's performance of its functions must correspond to the quality of providing public services to society.

The work highlights the essence of the budget regulation institute, which should be based on a set of forms, means, mechanisms for the formation and implementation of budget policy tasks, which determine the conditions of mutual relations between the participants of the budget process. It is substantiated that the budget policy is one of the important tools of competitiveness of economic sectors, raising standards and quality of life of the population. An assessment of the socio-economic condition of the Lviv region was carried out.

The dynamics of revenues and expenditures of the regional budget are shown and the peculiarities of the budget policy are indicated. The experience of European states in its formation was considered and ways of effective formation of local budgets in the system of state regulation of the economy were proposed.

Keywords: budget policy, budget revenues, budget expenditures, tax revenues, socio-economic development, budget planning

Вступ

Актуальність теми. В економічній системі будь-якої сучасної держави бюджет і бюджетний механізм займають особливе місце. Через бюджети (державний та місцеві) здійснюється акумуляція фінансових ресурсів для подальшого фінансування державних витрат, а також регулювання найважливіших макроекономічних пропорцій. Бюджет як економічна категорія знаходить свій прояв через функціонування системи бюджетних відносин – особливих економічних відносин у сфері формування, розподілу та витрачання колективних (спільних) фінансових ресурсів держави або громади

Важливість даних питань обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи, визначили його мету та завдання. Зазначені чинники визначають наукову актуальність і практичну значимість цієї проблеми.

Різні аспекти проблем формування та реалізації бюджетної політики розглядалися у працях вітчизняних вчених, зокрема: Васирика О., Плужнікова І., Булгакової С., Опаріна В., Пасічника Ю. та інших. Окремі аспекти реформування та вдосконалення фінансової політики регіонів розробили С. Єгоричева, М. Карлін, С. Леонов, Н. Павловська, Л. Тарангул, О. Тимошенко, В. Удовиченко та ін. Незважаючи на існуючий доробок з даної проблематики, потребують подальшого дослідження питання формування та пріоритетного використання коштів місцевих бюджетів України.

Мета кваліфікаційної роботи. Метою дослідження є розвиток теоретико-методичних положень та обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіону.

Виходячи з мети дослідження до роботи поставлено наступні **завдання**:

-обґрунтувати теоретичні засади бюджетної політики щодо забезпечення соціально-економічного розвитку регіону;

-розкрити економічну сутність, функції і принципи бюджетної політики;

-дослідити нормативно-правове забезпечення з метою визначення рівня соціально-економічного розвитку Львівського регіонів в умовах фінансової децентралізації;

-розкрити особливості соціально-економічного розвитку Львівської області;

-проаналізувати доходи і видатки бюджету області;

-висвітлити особливості бюджетної політики

-здійснити аналіз зарубіжного досвіду у формуванні бюджетної політики з позиції можливості його застосування в Україні;

-запропонувати шляхи підвищення ефективності формування місцевих бюджетів

Об'єктом кваліфікаційної роботи є процес здійснення бюджетної політики соціально-економічного розвитку Львівської області.

Предметом кваліфікаційної роботи є сукупність теоретичних, організаційних та прикладних аспектів функціонування політики щодо формування бюджету Львівщини.

Методи дослідження кваліфікаційної роботи. Методологічною базою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних прийомів і методів дослідження. В ході теоретичних та прикладних розробок використовувалися наступні методи: статистико-економічні методи – для оцінки ефективності здійснення податкового контролю; метод порівняння – при вивченні зарубіжного досвіду створення системи податкового контролю та шляхів її удосконалення; аналітичний метод - при розгляді динаміки показників щодо здійснення податкового контролю за відповідний період; графічний метод - для систематизації та аналізу статистичних даних, а також для схематизації механізму податкового контролю; абстрактно-логічний метод – при формулюванні висновків.

Особистий внесок. Наукові положення, висновки і пропозиції дослідження, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи закони України, укази Президента України, Бюджетний кодекс України, нормативні акти Кабінету міністрів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, що визначають засади реалізації бюджетної політики; аналітичні огляди Програми розвитку ООН, результати наукових

досліджень з питань формування та реалізації бюджетної політики соціально-економічного розвитку регіону, офіційні інтернет-ресурси.

Науковою новизною отриманих результатів є теоретичне обґрунтування та практичне вирішення сукупності завдань пов'язаних із удосконаленням бюджетної політики. Більш повно теоретичні та практичні здобутки кваліфікаційної роботи, що визначають її наукову новизну полягають у наступному:

удосконалено:

- підходи до здійснення бюджетної політики;

набули подальшого розвитку:

- трактування сутності бюджетної політики, її функцій та принципів;

- дослідження нормативно-правового забезпечення з метою визначення рівня соціально-економічного розвитку Львівського регіонів в умовах фінансової децентралізації;

- питання динаміки соціально-економічного розвитку Львівської області;

- практичні аспекти формування дохідної та видаткової частини бюджету області;

- розкриття особливостей бюджетної політики

- узагальнення та систематизація європейської практики формування бюджетної політики з позиції можливості його застосування в Україні;

- шляхи підвищення ефективності формування місцевих бюджетів.

Практичне значення одержаних результатів. Практична значимість роботи полягає в тому, що досягнуті результати становлять і науково-теоретичний, і практичний інтерес: – у науково-дослідній сфері – положення та висновки кваліфікаційної роботи можуть бути основою для подальшої розробки механізму бюджетної політики; в практичному спрямуванні: у навчальному процесі – результати дослідження можуть слугувати підґрунтям при вивченні дисциплін «Бюджетна система».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

1.1 Економічна сутність, функції і принципи бюджетної політики

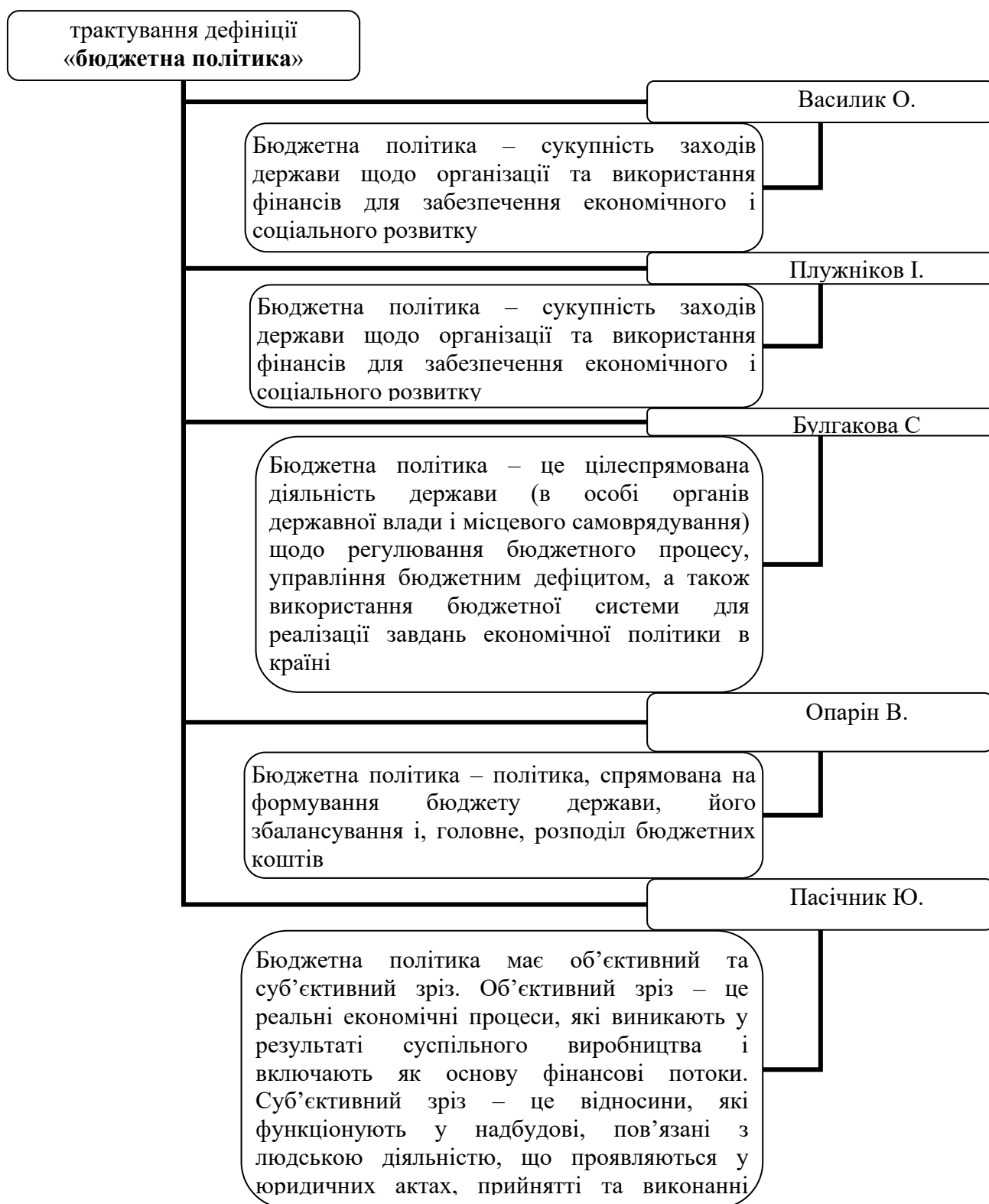
Сучасна бюджетна політика є ключовим інструментом управління державою та важливою складовою фінансової стратегії країни. Вона впливає на кілька аспектів національної економіки. Одним із них є створення конкурентоспроможної національної економіки адже бюджетна політика дозволяє державі розробляти стратегії, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності національних підприємств та промисловості на міжнародному ринку. Не менш важливим є забезпечення фінансово самодостатнього розвитку регіонів - бюджетні ресурси розподіляються таким чином, щоб забезпечити розвиток всіх регіонів країни, не залишаючи окремі області відсталими.

Стимулювання інноваційного розвитку може включати фінансування для досліджень та розвитку, що сприяє інноваціям у галузях економіки та підтримує нові технології.

Важливим є підвищення розміру соціальних стандартів. Бюджетна політика також впливає на видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальну підтримку та інші соціальні програми, що сприяють підвищенню якості життя громадян.

Важливо відзначити, що в українській фінансовій літературі немає спільних думок щодо визначення змісту дефініції бюджетної політики регіону і стратегічних напрямків її реалізації. Це може впливати на ефективність системи провадження бюджетної політики. Відзначаються різні інтерпретації терміну "бюджетна політика," включаючи податково-бюджетну, бюджетно-податкову, фінансово-бюджетну, фіскальну політику тощо. Різноманітні визначення цього

терміну можуть впливати на спосіб розуміння концепції бюджетної політики (рис.1.1).

Побудовано автором на основі джерела: [8, 31, 7, 24, 25]

Рис. 1.1 – Перелік трактувань дефініції «бюджетна політика»

У науковій літературі згадуються інші підходи до розуміння бюджетної політики держави, особливо як ця політика відноситься до регіонів. Це свідчить про різноманітність, складність і специфіку цього виду політики для досягнення соціально-економічного розвитку територій.

Враховуючи основні риси державної бюджетної політики та різноманітність її тлумачень у науковому середовищі, ми розробили власний підхід до визначення суті бюджетної політики регіону.

Бюджетну політику регіону можна вважати сукупністю економічних і адміністративних заходів у сфері бюджету, які визначаються спільними цілями і завданнями держави та місцевого самоврядування і спрямовані на соціально-економічний розвиток території. Повноцінне впровадження бюджетної політики регіону сприяє функціонуванню економічної активності адміністративно-територіальних одиниць, сприяє раціональному бюджетному плануванню і ефективному використанню місцевих фінансових ресурсів.

Ми представили концептуальну модель бюджетної політики регіону, де стратегічною метою є забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку територій. Для досягнення цієї мети необхідно вирішувати основні завдання, такі як збалансований місцевий бюджет, збільшення фінансових ресурсів місцевих бюджетів і підвищення ефективності використання фінансових ресурсів.

Наше бачення змісту бюджетної політики регіону співпадає з ключовим стратегічним документам, таким як Стратегії розвитку фінансового сектору України, схвалена 19 липня 2023 року, "Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року", "Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні", а також низці інших реформ, таких як бюджетна децентралізація і галузеві реформи (освіта, охорона здоров'я) і так далі. Державна політика України в сфері місцевого самоврядування покладається на інтереси громадян і передбачає системні зміни

і реформи, зокрема децентралізацію влади, що відображає основні принципи Європейської хартії місцевого самоврядування та світові стандарти у цій сфері.

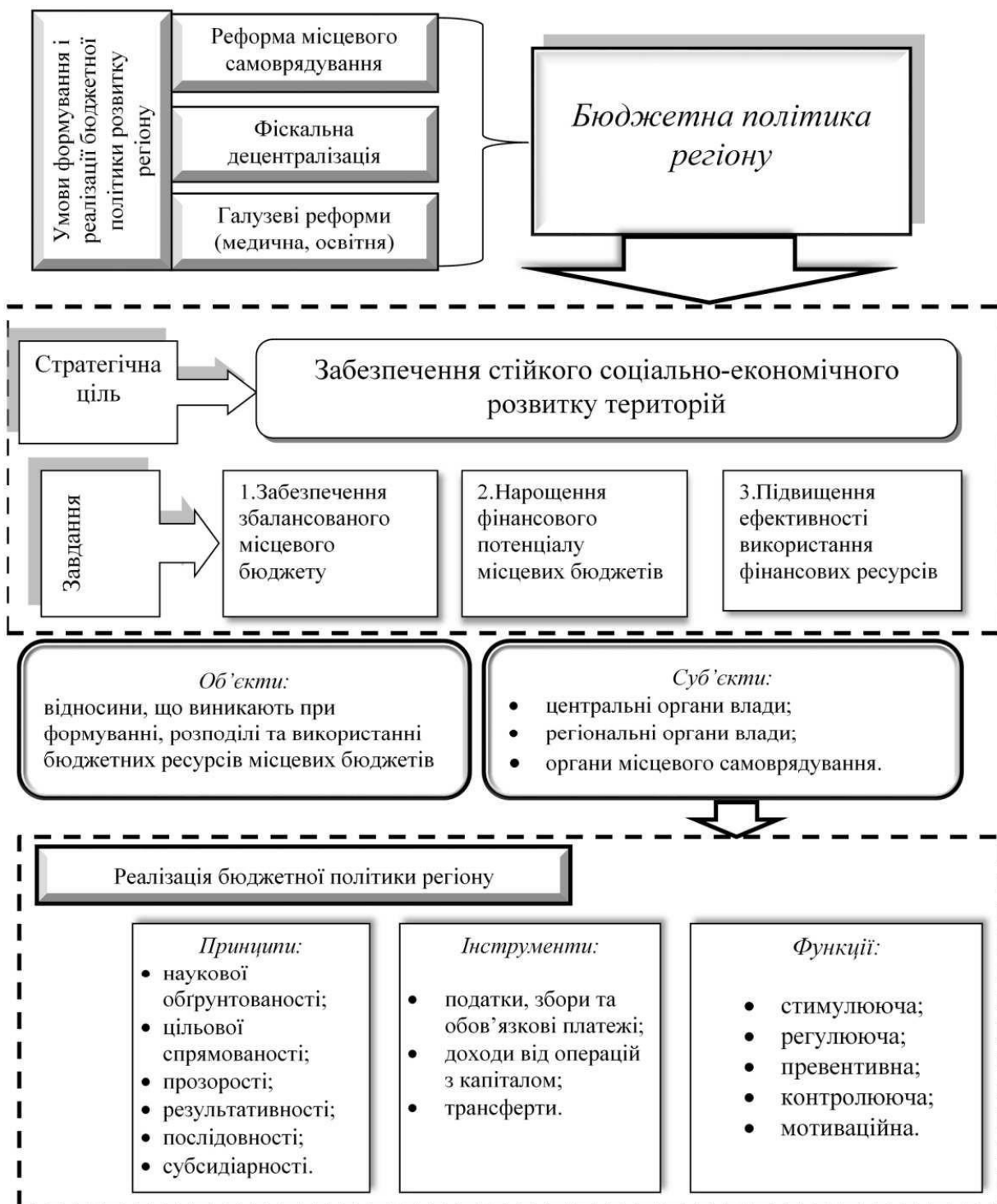

Рис. 1.2 – Модель бюджетної політики регіону [9]

Наш підхід до бюджетної політики регіону не суперечить ключовим стратегічним документам, таким як "Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року", "Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні", а також низці інших реформ, таких як бюджетна децентралізація і галузеві реформи (освіта, охорона здоров'я) і так далі. Державна політика України в сфері місцевого самоврядування покладається на інтереси громадян і передбачає системні зміни і реформи, зокрема децентралізацію влади, що відображає основні принципи Європейської хартії місцевого самоврядування та світові стандарти у цій сфері.

Оскільки бюджетна політика реалізується органами державної влади, необхідно надавати їй чітку правову інтерпретацію. Проте варто зауважити, що в законодавчих і нормативних актах України не зустрічається самого терміну "бюджетна політика".

В Господарському кодексі України зазначено, що бюджетна політика є складовою економічної політики держави та спрямована на комплекс різнопланових заходів держави які направлені з однієї сторони на максимальне накопичення фінансових ресурсів як в державні казни так і на місцях а також задоволення потреб населення.

Більшості визначень бюджетної політики ця дефініція видаляє аспекти, такі як відносини, об'єкт, суб'єкт, мета, способи чи орієнтація досягнення цілей.

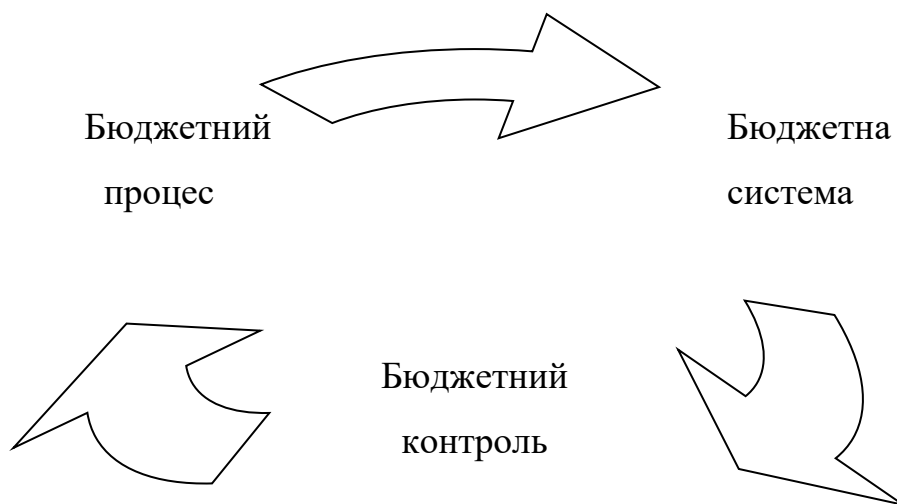
Бюджетна політика є комплексом заходів, спрямованих на формування і використання державного бюджету. Вона включає в себе:

- Формування доходів бюджету.
- Розпорядження доходами бюджету.
- Формування видатків бюджету.

Основними цілями бюджетної політики є:

- Забезпечення фінансової стійкості держави.
- Стимулювання економічного зростання.
- Соціальна справедливість.

Бюджетна політика реалізується через бюджетний механізм, який складається з наступних елементів:

Бюджетний процес - це сукупність дій, пов'язаних з формуванням, розглядом, затвердженням, виконанням і звітуванням про виконання бюджету.

Бюджетна система - це сукупність бюджетів всіх рівнів в державі.

Бюджетний контроль - це система заходів, спрямованих на забезпечення законності, ефективності та результативності використання бюджетних коштів.

Розбіжність у визначеннях понять "політика", "фінансова політика", "бюджетна політика", "бюджетний механізм"

У науковій літературі існує значна розбіжність у визначеннях понять "політика", "фінансова політика", "бюджетна політика", "бюджетний механізм".

- Політика - це система принципів, цілей, заходів, які реалізуються державою, політичними партіями, громадськими організаціями та іншими суб'єктами для досягнення певних результатів.

- Політика у сфері фінансів- це сукупність заходів, спрямованих на регулювання фінансових відносин у державі.

- Політика у сфері бюджету- це частина фінансової політики, яка спрямована на формування і використання державного бюджету.
- Бюджетний механізм - це система органів, процедур і заходів, які забезпечують формування, розподіл і використання бюджетних коштів.

Найбільш поширеним визначенням бюджетної політики є визначення, яке розглядає її як сукупність заходів, спрямованих на досягнення певних цілей за допомогою бюджету.

Однак, деякі автори розглядають бюджетну політику як систему заходів, спрямованих на регулювання фінансових відносин у державі.

Інші автори розглядають бюджетну політику як частина фінансової політики, яка спрямована на управління державними фінансами.

Незважаючи на розбіжність у визначеннях, бюджетна політика є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів.

Отже, бюджетна політика є складовою фінансової політики держави, яка, в свою чергу, є частиною загальної економічної політики. У науковій літературі існує значна розбіжність у визначеннях понять "політика", "фінансова політика", "бюджетна політика", "бюджетний механізм".

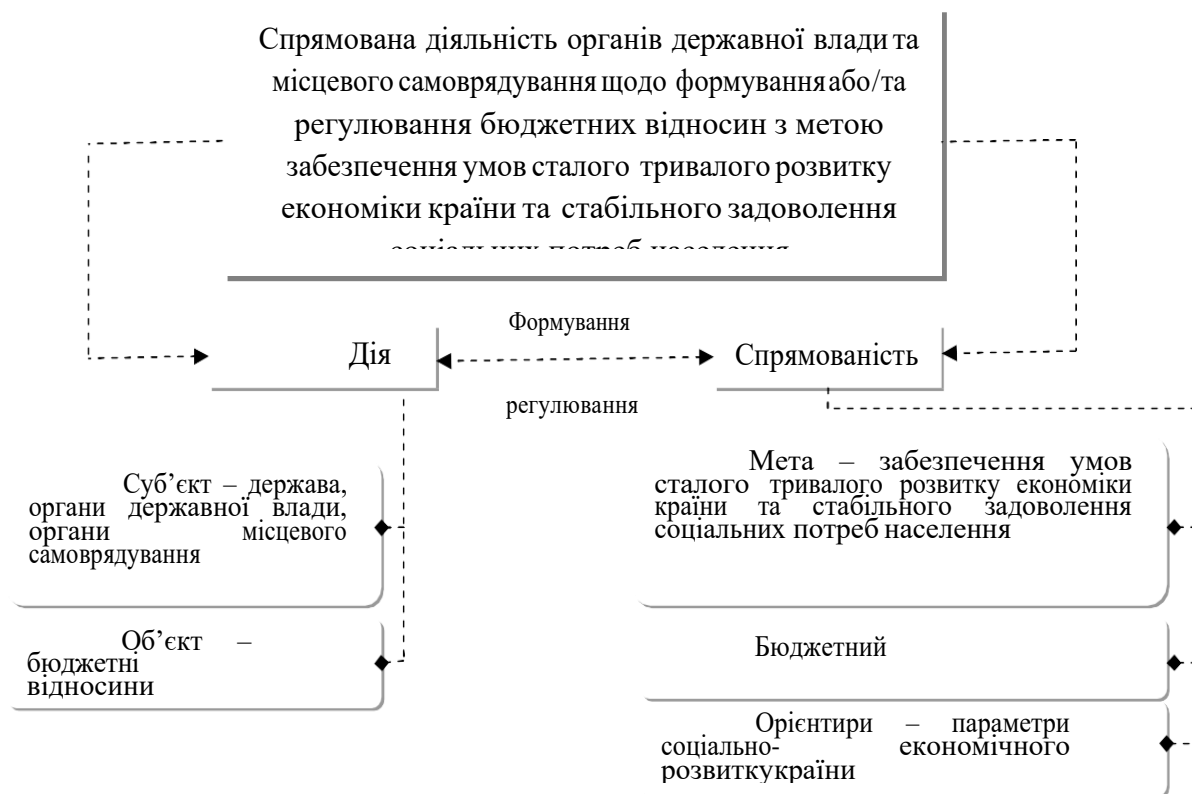

Рис. 1.3. Змістове наповнення поняття «бюджетна політика»
(складено автором)

Враховуючи зміст терміну "політика" та з урахуванням специфічних аспектів "бюджетної політики", ми розробили власне формулювання, яке відображає більшість її компонентів. Таким чином, суб'єктом бюджетної політики є держава, представлена органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Об'єктом бюджетної політики є специфічна група суспільних відносин, відомих як бюджетні відносини. Варто відзначити, що в багатьох визначеннях поняття "бюджетна політика" об'єктом вважаються такі показники, як ВВП, бюджетні та фінансові ресурси держави. Основні вектори політики держави в сфері бюджету показані на рис. 1.4

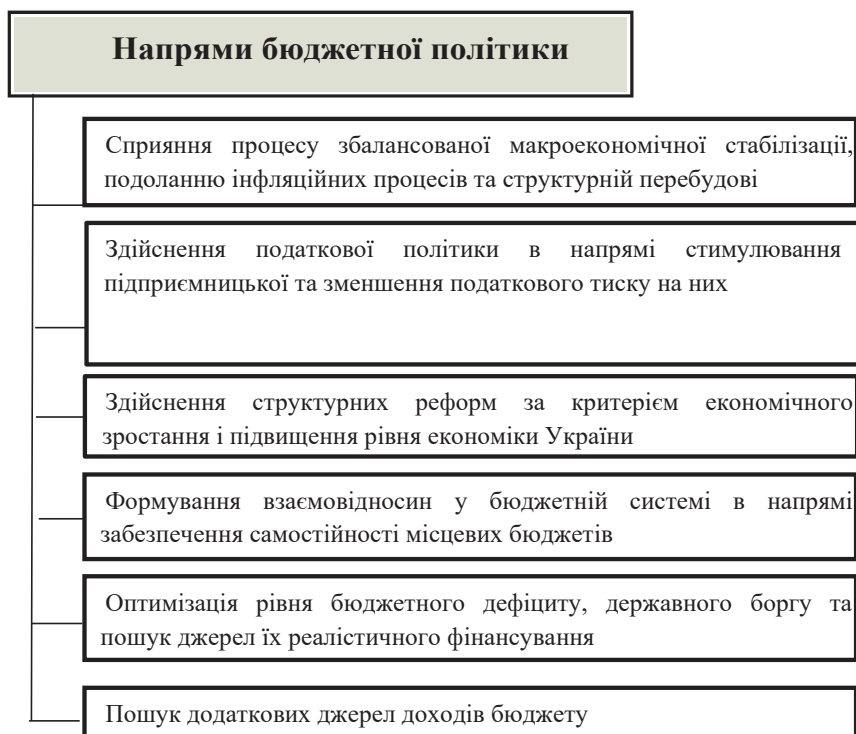

Рис. 1.4 – Напрями бюджетної політики

Недопрацьованість механізмів, функціонування та реалізації бюджетної політики, яка націлена на вирішення найважливіших проблем розвитку регіонів, створює передумови для створення неефективної політики, яка може призвести до некоректного або незадовільного використання бюджетних коштів, а також може сприяти корупції.

Основні принципи, які необхідно дотримуватися під час реалізації бюджетної політики, включають наступні:

- Принцип наукової обґрунтованості передбачає, що бюджетна політика має бути науково обґрунтованою і враховувати реальні фактори, що впливають на економіку, фінанси і суспільство.
- Принцип цільової спрямованості означає, що бюджетна політика повинна сприяти ефективному фінансуванню бюджетних програм.
- Принцип прозорості передбачає відкритість бюджетної політики для громадськості та обговорення.
- Принцип результативності означає використання системи індикативних показників для оцінювання ефективності бюджетної політики.

- Принцип послідовності передбачає розробку концепції і стратегії для реалізації бюджетної політики.
- Принцип субсидіарності означає, що визначення основних цілей і завдань повинно ґрунтуватися на потребах місцевих громад.

Бюджетну політику класифікують за певними ознаками, які наведені нижче.

Класифікаційна ознака	Вид бюджетної політики
За характером впливу на економіку	Стимулююча
	Фіскальна
	Стабільна
За періодом дії	Поточна
	Стратегічна
За рівнем державного управління	Державна
	Місцева
За структурою доходів і видатків	Прогресивна
	Регресивна
	Пропорційна

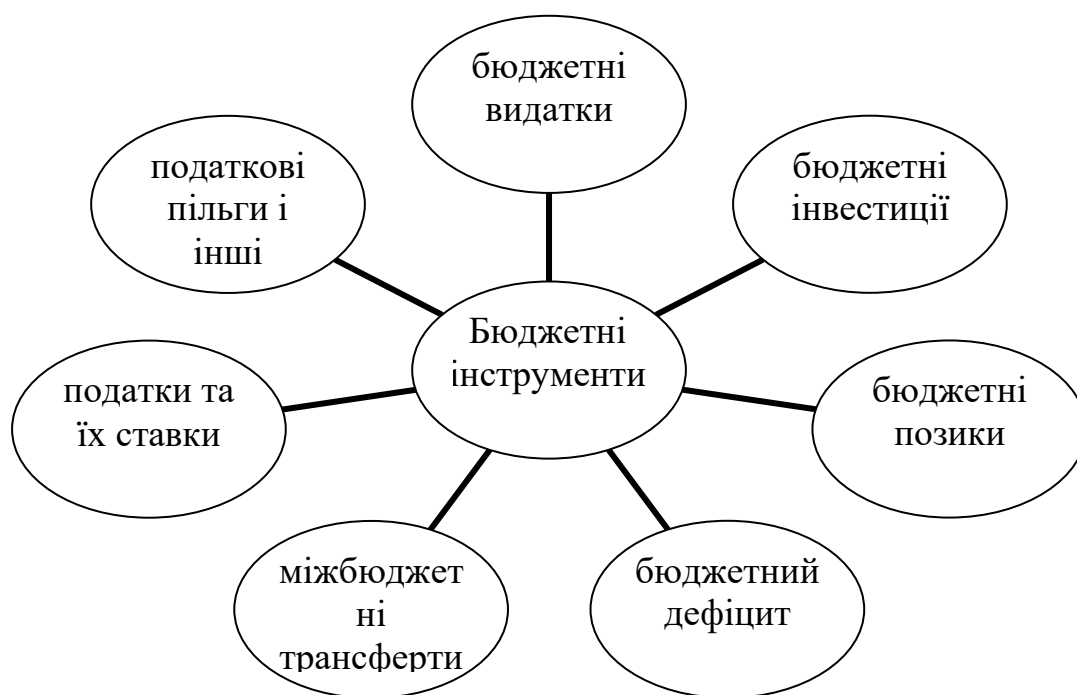
Серед функцій бюджетної політики місцевого рівня важливо виділити:

- Регулюючу функцію, яка полягає в розподілі фінансових ресурсів для сприяння соціально-економічному розвитку територій.
- Контролюючу функцію, спрямовану на усунення неефективного і нецільового використання бюджетних коштів.
- Стимулюючу функцію, яка сприяє зацікавленості місцевих органів влади в підвищенні їх фінансового потенціалу, розвитку бізнесу і створенню сприятливого інвестиційного клімату.
- Превентивну функцію, спрямовану на запобігання негативним тенденціям у формуванні і використанні бюджетних ресурсів.
- Мотиваційну функцію, що заохочує зацікавлених осіб фінансувати соціально-економічний розвиток території.

Головним інструментом для виконання цих функцій є надходження коштів від податків, зборів і інших платежів, у тому числі місцевих податків і зборів.

1.2 Нормативно-правове забезпечення бюджетної політики

Бюджетна політика реалізується через різноманітні інструменти, такі як:

складено автором

Цей різноманітний набір інструментів передбачає використання різних засобів для регулювання бюджетного процесу, включаючи фінансовий, організаційно-економічний, інформаційний та нормативно-правовий підходи.

Особливість механізму бюджетного регулювання полягає в тому, що нормативно-правове забезпечення виступає як головний джерело та генератор інших форм підтримки цього механізму. Це нормативно-правове забезпечення має ієрархічну структуру.

Нормативно-правове забезпечення бюджетної політики включає різні рівні і документи, що регулюють бюджетні відносини в державі. Ось розподіл та опис головних елементів цього забезпечення:

Конституція України: Основний закон країни, який визначає загальні принципи бюджетного процесу, включаючи визначення повноважень Верховної Ради та Президента щодо бюджету.

Бюджетний кодекс України: Закон, який регулює всі аспекти бюджетного процесу, включаючи формування, виконання, контроль та аудит бюджету. Він визначає правила стосовно доходів та видатків, бюджетних процедур, розподілу міжбюджетних трансфертів тощо.

Щорічні закони України про Державний бюджет на поточний рік: Ці закони приймаються Верховною Радою щороку і визначають обсяги доходів і видатків Державного бюджету на поточний рік.

Бюджетні резолюції: Ці рішення Верховної Ради встановлюють загальні параметри бюджету на наступний рік та визначають основні пріоритети бюджетної політики.

Інші закони України, що регулюють бюджетні відносини: Крім регулювання основних бюджетних процедур, існують інші закони, які визначають особливі аспекти бюджетної політики, наприклад, закони про податки, податкові пільги, місцеві бюджети тощо.

Нормативно-правові акти, які забезпечують функціонування бюджетного механізму або стосуються реалізації бюджетних відносин: Це можуть бути акти, що регулюють діяльність державних фінансових органів, бюджетних установ та інших структур.

Постанови/положення: Рішення та нормативно-правові акти, які регламентують конкретні аспекти бюджетного процесу, такі як процедури аудиту, звітності тощо.

Рішення та нормативно-правові акти місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування або/та місцевих фінансових органів: Для

регулювання місцевих бюджетів та виконання бюджетної політики на рівні місцевої громади.

Міжнародні договори і угоди: Україна може укладати міжнародні договори та угоди, які мають вплив на бюджетну політику. Наприклад, угоди з міжнародними організаціями, які надають фінансову підтримку, можуть включати зобов'язання щодо конкретних видатків чи реформ бюджетної системи.

Постанови та рішення виконавчих органів: Це акти, видані виконавчими органами держави, що визначають деталі виконання бюджету та регулюють бюджетні процедури на рівні державних виконавчих органів.

Рішення та акти органів контролю і аудиту: Нормативно-правове забезпечення також включає акти органів контролю і аудиту, які встановлюють процедури та вимоги до аудиту фінансової звітності, перевірки витрат, виявлення корупційних схем тощо.

Міжнародні стандарти та рекомендації: Україна може використовувати міжнародні стандарти і рекомендації, розроблені міжнародними організаціями, як основу для регулювання бюджетних процесів та створення більш прозорої та ефективної системи управління бюджетом. У деяких випадках, особливо коли йдеться про міжнародні проекти чи фінансові операції, Україна може дотримуватися міжнародних фінансових стандартів, які визначають вимоги до бухгалтерського обліку та звітності, включаючи облік бюджетних коштів.

Загальний обсяг нормативно-правового забезпечення бюджетної політики може бути досить об'ємним і складатися з багатьох законів, постанов, розпоряджень та інших документів. Всі ці елементи створюють правовий фреймворк, який регулює фінансові відносини в країні і забезпечує виконання бюджетної політики на різних рівнях управління, від центрального уряду до місцевих громад.

Постанови та рішення місцевих органів: На місцевому рівні місцеві органи влади приймають постанови, рішення та інші акти, які регулюють місцевий бюджет і його виконання. Ці акти визначають видатки, податки, збори і інші аспекти бюджетної політики на рівні конкретних територіальних громад.

Таблиця 1.1 - Державні органи в сфері бюджетної політики*

Державного органу в сфері бюджетної політики	Верховна Рада України	Приймає закони про Державний бюджет України Встановлює основні напрями бюджетної політики Контролює виконання Державного бюджету України
	Кабінет Міністрів України	Розробляє проект закону про Державний бюджет України Відповідає за виконання Державного бюджету України Вживає заходів щодо забезпечення стабільності фінансової системи
	Міністерство фінансів України	Здійснює формування, виконання та контроль за виконанням Державного бюджету України Забезпечує підготовку і подання до Верховної Ради України проекту закону про Державний бюджет України
	Рахункова палата України	Здійснює контроль за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України Здійснює аудит ефективності використання державних коштів
	Місцеві ради	Приймають рішення про місцеві бюджети Забезпечують виконання місцевих бюджетів
	Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів	Здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів, а також здійснює контроль за діяльністю розпорядників бюджетних коштів
	Місцеві державні адміністрації	забезпечують виконання місцевих бюджетів за дорученням місцевих рад

* Джерело : узагальнено автором

Рішення Конституційного Суду та інших судів: Рішення Конституційного Суду і інших судових органів можуть впливати на бюджетну політику, визначаючи конституційні обмеження і принципи, які повинні дотримуватися при формуванні та виконанні бюджету.

Додаткові акти та регулятори: На окремих етапах реалізації бюджетної політики можуть бути прийняті додаткові акти та регулятори, які

встановлюють особливі умови чи процедури для конкретних програм, проектів чи видатків.

Нормативно-правове забезпечення бюджетної політики є важливим елементом для забезпечення фінансової стабільності, прозорості та відповідності бюджету вимогам законодавства. Воно забезпечує правову основу для формування, виконання та контролю за бюджетом, а також визначає права і обов'язки різних учасників бюджетного процесу, включаючи органи влади, громадян та інші зацікавлені сторони.

Повинно бути зазначено, що на додаток до цього основне регулювання бюджетних відносин також міститься в окремих нормативно-правових актах, які, можливо, безпосередньо не стосуються бюджету, але значною мірою впливають на формування доходів і видатків бюджету. Таким чином, нормативно-правове забезпечення бюджетної політики є різноманітним і формально неструктурованим.

1.3 Методика дослідження бюджетної політики

Дослідження бюджетної політики включає в себе різноманітні методи та підходи з метою аналізу фінансових рішень, ефективності витрат, соціальних наслідків та інших аспектів державних фінансів. Ось деякі з основних методів дослідження бюджетної політики:

Аналіз бюджетних документів включає вивчення текстів бюджетних законів, бюджетних повідомлень, звітів про виконання бюджету та інших офіційних фінансових документів. Дослідники аналізують розподіл коштів між різними сферами та програмами, податкові ставки, видатки на соціальні послуги, інфраструктуру та інші ключові аспекти бюджету.

Економічний аналіз включає в себе аналіз впливу бюджетної політики на економіку країни. Дослідження можуть включати в себе оцінку впливу

податкових політик на розвиток бізнесу, аналіз ефективності фінансових заходів, вивчення впливу бюджету на інфляцію та безробіття.

Соціальний аналіз спрямований на вивчення впливу бюджетної політики на соціальні групи та населення в цілому. Дослідження можуть оцінювати доступність соціальних послуг, рівень соціальної справедливості та вплив бюджетних програм на бідність та рівень життя.

Історичний аналіз передбачає аналіз довгострокових змін у бюджетній політиці країни. Дослідники можуть вивчати розвиток бюджетної системи, зміни у податковій політиці, структурні реформи та їх вплив на фінансове становище країни.

Моделювання і симуляція дозволяє прогнозувати можливі варіанти розвитку бюджетної політики та їх вплив на фінанси, економіку і соціальні показники.

Оцінка програм і проектів допомагає визначити, наскільки добре ці програми виконують свої цілі та чи доцільно витрачаються бюджетні кошти.

Економічний експеримент включає проведення контрольованих експериментів або політичних симуляцій для вивчення впливу різних бюджетних рішень на соціально-економічні процеси.

Анкетування і спостереження може бути корисним для збору первинних даних про погляди та думки громадян, експертів та інших учасників бюджетного процесу.

Дослідження бюджетної політики може використовувати комбінацію цих методів для отримання більш повного розуміння її впливу та ефективності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

2.1 Оцінка соціально-економічного стану Львівської області

Львівська область є однією з 24 областей України і розташована у західній частині країни. Вона має багатий історичний, культурний та природний спадок, який привертає багато туристів і дослідників. Адміністративним центром є Львів.

Місто Львів є одним з найбільших та найважливіших культурних та історичних центрів України, з чарівною архітектурою.

Львівська область славиться своєю багатю культурною спадщиною, включаючи історичні пам'ятки, музеї, театри та інші культурні заклади. Однією з найвідоміших архітектурних пам'яток є Львівський замок. Область має велику кількість природних резерватів, парків і природних пам'яток, включаючи Карпати, що надають можливості для активного відпочинку, туризму та гірськолижних видів спорту.

Область є важливим економічним центром України, з розвинутою промисловістю, включаючи машинобудування, хімічну промисловість, інформаційні технології та інші сектори. Тут проживають різні етнічні групи, що створює багатство культурного різноманіття та традицій.

Львівська область має важливе значення для України, завдяки своєму економічному розвитку.

Таблиця 2.1 - Територія і щільність населення (на початок року)

Рік	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022+- до 2017 р
Територія, тис. кв.км	21,8	21,8	21,8	21,8	21,8	21,8	-
Щільність наявного населення, осіб на 1 кв.км	116,1	115,9	115,5	115,1	114,4	113,5	-2,6

Статистичні дані, наведені в таблиці 2.1 свідчать про зменшення щільності населення у 2022 році на 2 тис. 600 осіб.

Середньооблікова чисельність працівників є важливим показником для вимірювання різних аспектів економіки, ринку праці та управління ресурсами в організаціях та підприємствах (табл.2.2).

Таблиця 2.2 - Середньооблікова кількість штатних працівників за видами економічної діяльності (осіб)*

Рік	2017	2018	2019	2020	2021	2021р. +-до 2017 р.
1	2	3	4	5	6	7
Львівська область, всього	467109	474083	471596	470747	447445	19664
Сільське, лісове та рибне господарство	10742	11279	10571	10861	9974	-768
Промисловість	115268	114538	117429	112859	115105	-163
Будівництво	11437	13241	14009	16773	18481	-7044
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	36870	45782	55048	56461	54496	17626
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	43236	42735	40844	41285	42261	-975
Інформація та телекомунікації	6251	5087	4748	4795	5417	-834
Фінансова та страхова діяльність	8262	8038	8133	7849	7558	-704
Операції з нерухомим майном	5088	7053	4715	4759	6062	974
Професійна, наукова та технічна діяльність	10708	12656	10502	10018	10787	79
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	23607	23636	19614	22905	20821	-2786
Освіта	97869	95448	93849	93505	74052	-23817

1	2	3	4	5	6	7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	67394	65151	61111	58588	53078	-14316

Складено автором на основі джерела [34]

* відсутні статистичні дані за 2022 к.р.

Згідно з таблицею, у Львівській області в 2017-2021 роках спостерігалася тенденція до зменшення середньооблікової кількості штатних працівників у більшості секторів економіки.

У 2021 році порівняно з 2017 роком середньооблікова кількість штатних працівників у Львівській області зменшилася на 19,664 тис. осіб, або на 4,2%. Цей спад був зумовлений рядом факторів, зокрема:

- Падіння економічної активності внаслідок пандемії COVID-19 призвело до скорочення робочих місць у багатьох секторах економіки.
- Війна в Україні призвела до додаткового скорочення робочих місць, зокрема в секторах, пов'язаних з туризмом, транспортом та експортом.

Серед основних секторів економіки Львівської області найбільше скорочення спостерігалось в освіті (-23,817 тис. осіб), охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги (-14,316 тис. осіб), будівництві (-7,044 тис. осіб) та торгівлі (-1,236 тис. осіб).

У деяких секторах економіки спостерігалось зростання середньооблікової кількості штатних працівників. Зокрема, у секторі оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів середньооблікова кількість штатних працівників зросла на 17,626 тис. осіб, або на 48,1%.

Загалом, у Львівській області в 2017-2021 роках спостерігалася тенденція до зменшення середньооблікової кількості штатних працівників.

Середньомісячна заробітна плата грає важливу роль в економіці і суспільстві. Цей показник є одним із найбільш важливих індикаторів рівня життя, економічного розвитку та соціальної стабільності. Ось деякі з основних ролей середньомісячної заробітної плати. Даний показник вказує на середню кількість грошей, яку отримує працівник за місяць. Він служить орієнтиром для

визначення рівня життя населення. Вища середня зарплата зазвичай свідчить про кращий стандарт життя, вищі заробітні плати можуть бути стимулом для працівників до більш високої продуктивності і якісної роботи. Збільшення заробітної плати може підвищити споживчі можливості населення. Коли люди мають більше грошей, вони можуть витратити їх на товари та послуги, що сприяє росту економіки. Такі працівники з високими зарплатами менш схильні до соціальної напруги і протестів. Високі зарплати можуть сприяти соціальній стабільності та зниженню ризику соціальних конфліктів, роблять ринок праці більш привабливим.

Для уряду, підприємств і організацій важливо знати середньомісячну заробітну плату, оскільки це допомагає в плануванні бюджетів, визначенні податкових ставок і розвитку економіки.

Таблиця 2.3 - Середньомісячна номінальна заробітна плата, індекси номінальної і реальної заробітної плати*

Рік	2017	2018	2019	2020	2021	2021р. +- до 2017 р.
Середньомісячна номінальна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника, грн	6390,97	8000,55	9270,67	10299,15	12529,72	6138,7
Індекс номінальної заробітної плати, у % до попереднього року	140,2	125,2	115,9	111,1	121,7	-
Індекс реальної заробітної плати, у % до попереднього року	123,6	112,7	107,5	107,7	111,6	-

Складено автором на основі джерела [34]

* відсутні статистичні дані за 2022 к.р.

За період з 2017 по 2021 рік спостерігалось збільшення середньомісячної номінальної заробітної плати у розрахунку на одного штатного працівника. З 6390,97 грн в 2017 році вона зросла до 12529,72 грн в 2021 році.

Індекс номінальної заробітної плати вказує на темпи росту заробітної плати в порівнянні з попереднім роком. Протягом періоду з 2017 по 2021 рік, індекс номінальної заробітної плати варіювався, але загалом збільшився. Найбільший ріст був зафіксований у 2017 році (140,2%), індекс знижувався впродовж наступних років, але в 2021 році знову зросла на 121,7%. Це може свідчити про коливання ринку праці та варіабельність заробітної плати протягом років.

Індекс реальної заробітної плати: Індекс реальної заробітної плати вказує на темпи зростання заробітної плати після врахування інфляції. Протягом періоду з 2017 по 2021 рік, цей індекс також варіювався, але, загалом, заробітна плата зростала в реальних термінах. Це означає, що заробітна плата зростала швидше, ніж інфляція, і працівники отримували більше реальних доходів.

Порівняння з 2017 роком: У 2021 році середньомісячна номінальна заробітна плата була вищою на 6138,7 грн, або на 95,8%, порівняно з 2017 роком. Це свідчить про значний ріст заробітної плати протягом цього періоду.

Загалом, дані таблиці показують позитивну динаміку у зростанні заробітної плати протягом років, хоча темпи зростання коливалися. Також важливо враховувати інфляцію, яка впливає на реальну купівельну спроможність працівників.

Один із основних завдань бюджетної політики - це забезпечення необхідних коштів для виплати пенсій населенню. Уряд зазвичай виділяє кошти з бюджету на пенсії, які виплачуються пенсіонерам. Розмір виділень і розподіл фінансування можуть бути регульовані різними законодавчими та політичними рішеннями. Бюджетна політика може впливати на реформування пенсійних систем, змінюючи вікові критерії для отримання пенсії, рівень внесків, і інші аспекти. Ці реформи можуть бути спрямовані на забезпечення стабільності пенсійної системи та збільшення її ефективності.

Таблиця 2.4 - Кількість пенсіонерів, що проживають на території Львівської області (на кінець року)

Рік	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Усього, тис.	695,2	691,9	684,3	673,8	661,3	659,7
отримують пенсії за віком, тис.	505,0	499,7	489,8	477,9	465,2	462,1
отримують пенсії за інвалідністю, тис.	110,0	112,1	115,1	116,9	118,1	119,9
отримують пенсії у разі втрати годувальника, тис.	42,6	42,7	42,8	42,9	42,7	43,4
отримують пенсії за вислугу років, тис.	33,2	33,2	32,8	32,5	31,9	31,2
отримують соціальні пенсії, тис.	4,4	4,1	3,7	3,4	3,2	3,0
Середній розмір місячної пенсії, грн	2255,36	2414,53	2808,27	3199,25	3617,30	4149,19

Складено автором на основі джерела [34]

Кількість пенсіонерів за віком є найбільшою і становить 73,2% від загальної кількості пенсіонерів. Кількість пенсіонерів за інвалідністю становить 16,5%, пенсіонерів у разі втрати годувальника - 6,4%, пенсіонерів за вислугу років - 5,0%, соціальних пенсіонерів - 0,9%.

Середній розмір місячної пенсії в області збільшився з 2255,36 грн у 2017 році до 4149,19 грн у 2022 році. Це пов'язано з такими факторами, як:

- Зростання мінімальної пенсії.
- Зростання середньої заробітної плати, від якої залежить розмір пенсії.
- Зростання інфляції, яка призвела до підвищення пенсій у реальному вимірі.

Валовий регіональний продукт (ВРП) - це сукупна вартість товарів і послуг, вироблених у певному регіоні за певний період часу. ВРП є одним із основних показників економічного розвитку регіону.

ВРП має ряд важливих характеристик:

- ВРП є сукупним показником, який враховує виробництво всіх товарів і послуг у регіоні, незалежно від їхнього призначення.
- ВРП є ринковим показником, який відображає вартість виробництва товарів і послуг за ринковими цінами.
- ВРП є регіональним показником, який характеризує рівень економічного розвитку певного регіону.

Динаміку валового продукту Львівської області покажемо в таблиці 2.5

Таблиця 2.5 - Динаміка валового продукту Львівської області

Рік	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2021р. +-до 2017 р.
Валовий регіональний продукт, млн грн	147308	177233	214400	236254	296182	149600	2292
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн	58183	70169	85177	94317	119049	21000	-37183
Індекс валового регіонального продукту, % до попереднього року	103,7	105,7	104,6	99,7	106,7	117,4	13,7

Валовий регіональний продукт Львівської області у 2022 році склав 149,6 млрд грн у поточних цінах. Це на 17,4% більше, ніж у 2021 році. У постійних цінах 2021 року ВРП Львівської області у 2022 році склав 135,3 млрд грн, що на 8,4% більше, ніж у 2021 році.

ВВП Львівської області становить близько 3,5% ВВП України. За цим показником Львівська область є одним із найрозвиненіших регіонів України.

Структура ВРП Львівської області у 2022 році була наступною:

- Промисловість - 35,0%
- Сільське, лісове та рибне господарство - 12,0%

- Будівництво - 10,0%
- Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів - 11,0%
- Транспорт та зв'язок - 10,0%
- Охорона здоров'я та соціальна допомога - 9,0%
- Інші галузі - 23,0%

Індекс валового регіонального продукту Львівської області у 2022 році у % до попереднього року становив 117,4%. Це означає, що ВРП Львівської області у 2022 році зріс на 17,4% порівняно з 2021 роком.

Варто зазначити, що у 2022 році Львівська область була однією з найменш постраждалих від війни областей України. Це також сприяло зростанню ВРП області.

Таблиця 2.6 – Динаміка доходів населення Львівської області

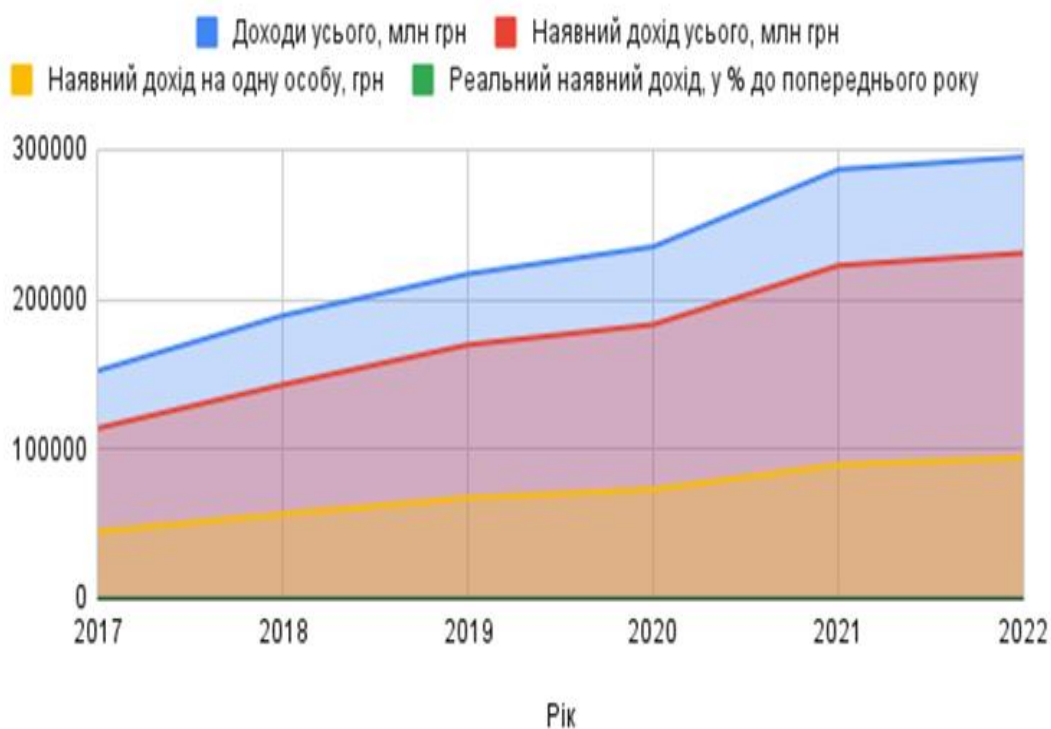
Рік	Доходи усього, млн грн	Наявний дохід усього, млн грн	Наявний дохід на одну особу, грн	Реальний наявний дохід, у % до попереднього року	2022+- до 2017pp
2017	152256	113883	44981	100	0
2018	189077	142941	56592	113,2	10,2
2019	216876	169534	67353	109,9	36,3
2020	235055	183089	73092	104,8	61,4
2021	286669	222523	89441	111,6	90,4
2022	294923	230794	94306	109,3	88,5

Складено автором на основі джерела [34]

З таблиці можна зробити висновки:

Загальні доходи населення Львівської області зросли з 152 256 млн грн у 2017 році до 294 923 млн грн у 2022 році. Це зростання становить 90,4%. Наявний дохід населення Львівської області зросли з 113 883 млн грн у 2017 році до 230 794 млн грн у 2022 році. Це зростання становить 94,3%. Наявний дохід на одну особу в Львівській області зросли з 44 981 грн у 2017 році до 94

306 грн у 2022 році. Це зростання становить 90,4%. Реальний наявний дохід населення Львівської області зріс з 100,0% у 2017 році до 109,3% у 2022 році. Це зростання становить 9,3%.

* побудовано автором за даними фінансового порталу Міністерства фінансів України : <https://minfin.com.ua>.

Рис. 2.1 – Доходи населення Львівської області

Рисунок 2.1 наочно демонструє зміну доходів жителів львівської області впродовж 2017-2022 років.

Про те, згідно з офіційними даними, доходи львів'ян у 2022 році знизилися приблизно на чверть. Це означає, що за рік вони могли придбати на 20% менше товарів і послуг, ніж раніше. Особливо постраждали працівники бюджетної сфери, чиї доходи прив'язані до мінімальної заробітної плати. Минулого року мінімальна зарплата в Україні зросла на 20%, але цього виявилось недостатньо, щоб компенсувати інфляцію, яка в 2022 році склала близько 25%.

Тобто, реальна заробітна плата працівників бюджетної сфери впала приблизно на 25%. Це означає, що вони стали на чверть біднішими. Крім того,

зростання цін на продукти харчування, паливо та інші товари і послуги також негативно вплинуло на доходи інших львів'ян.

З початком війни близько 180 великих та середніх підприємств Львівщини були змушені призупинити роботу. Це пов'язано з такими факторами, як:

- Пошкодження інфраструктури, зокрема, об'єктів промисловості.
- Проблеми з постачанням сировини та матеріалів.
- Зниження попиту на продукцію.

Поступово бізнес почав відновлювати роботу, і станом на березень 2023 року не працювали лише близько 20 підприємств. Однак індекс промисловості в області все ще залишається нижчим, ніж у минулому році.

Львівська обласна військова адміністрація допомагає у вигляді супроводу підприємствам, які призупинили свою діяльність через війну. Адміністрація надає допомогу в таких сферах:

- Пошук замовлень
- Кредитування
- Використання державних інструментів підтримки бізнесу
- Бронь військовозобов'язаних працівників
- Розширення переліку критичного імпорту
- Консультування експортерів щодо пошуку нових ринків збуту

2.2. Доходи і видатки бюджету Львівської області

Формування доходної бази місцевих бюджетів - це складна проблема, яка не має простого вирішення.

Упродовж останніх років науковці, працівники органів виконавчої влади і місцевого самоврядування та фінансові органи намагаються реформувати систему формування місцевих бюджетів. Однак ці спроби не привели до

створення зваженої системи розподілу повноважень між органами державної та місцевої влади.

Навіть із прийняттям Бюджетного кодексу України 27 липня 2001 р. не було розроблено адекватного механізму формування місцевих бюджетів і вирівнювання їх фінансових можливостей.

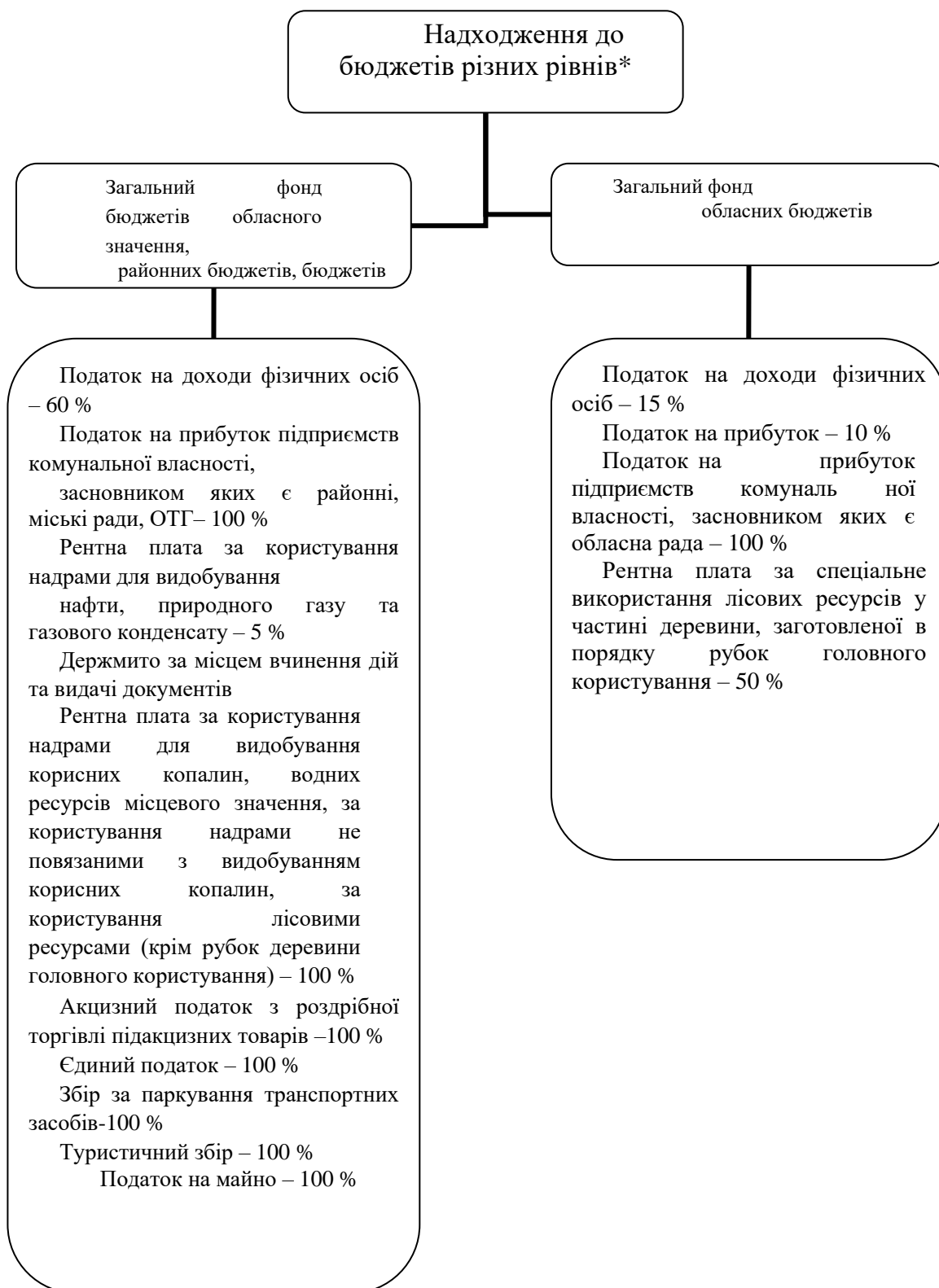
В економічній літературі немає науково обґрунтованих положень формування доходної бази місцевого бюджету, яка відповідала б фінансовим вимогам покладених на місцеві органи влади повноваженням.

Місцевий бюджет - це важливий інструмент, який може бути використаний для забезпечення економічного та соціального розвитку країни.

В ідеальному випадку, місцевий бюджет повинен бути складений таким чином, щоб забезпечити баланс між економічним зростанням та соціальними потребами.

Доходи бюджету Львівської області - це грошові надходження, які надходять до бюджету області з різних джерел. Доходи бюджету поділяються на податкові та неподаткові надходження.

Податкові надходження - це грошові надходження, які надходять до бюджету області за рахунок сплати податків. Податки - це обов'язкові платежі, які вносять до бюджету фізичні та юридичні особи. Податки є основним джерелом доходів бюджету області.

узагальнено автором

Рис. 2.2 - Доходна (податкова) частина місцевих бюджетів за Бюджетним кодексом України

Неподаткові надходження - це грошові надходження, які надходять до бюджету області не за рахунок сплати податків. Неподаткові надходження включають в себе такі надходження, як:

- Надходження від плати за землю;
- Надходження від плати за користування природними ресурсами;
- Надходження від плати за послуги;
- Надходження від штрафів, пені та інших санкцій;
- Надходження від інших джерел.

Неподаткові надходження є допоміжним джерелом доходів бюджету області.

Сутність доходів бюджету Львівської області полягає в тому, що вони є фінансовою базою для здійснення видатків. Видатки бюджету області спрямовуються на фінансування:

- Соціальної сфери;
- Інвестиційні видатки;
- Операційні видатки.

Соціальні видатки - це видатки на освіту, медицину, соціальні послуги та пенсії. Інвестиційні видатки - це видатки на розвиток інфраструктури, промисловості та сільського господарства. Операційні видатки - це видатки на утримання органів державної влади та місцевого самоврядування, на управління майном та інші видатки.

Таким чином, доходи бюджету Львівської області є важливим фактором, що визначає рівень розвитку регіону.

У 2022 році доходи Львівського обласного бюджету зросли на 360,77 млн грн порівняно з 2020 роком. Це зростання відбулося за рахунок збільшення податкових надходжень, які у 2022 році склали 4,04 млрд грн, що на 49,9% більше, ніж у 2021 році. Частка надходжень податку на доходи фізичних осіб у дохідній частині загального фонду обласного бюджету становить 81,3%. Це зумовлено значним зростанням грошових виплат військовослужбовцям.

Таблиця 2.7 - Динаміка доходів Львівського обласного бюджету за період 2020-2022 рр., тис. грн*

	2020	2021	2022	Динаміка 2021/2020	Динаміка 2022/2021
				%	%
Податкові надходження, тис. грн	2 568 065	3 251 702,2	4 884 570,9	+26,6	+49,9
Неподаткові надходження, тис. грн	247 522,1	292 102,8	415 783,4	+18	+42,3
Доходи від операцій з капіталом, тис. грн	108 103,8	66 228	-	-39,7	-
Трансферти, тис. грн	3 998 655,3	3 546 797	1 982 761,9	-11,3	-44
<i>Усього доходів з урахуванням міжбюджетних трансфертів з ДБ</i>	6 922 346,2	7 156 830	7 283 116,2	+3,4	+1,8

Джерело: сформовано на основі [13-15]

У 2020 році обсяг неподаткових надходжень до обласного бюджету Львівщини становив 24,75 млн грн, що є найнижчим показником за весь досліджуваний період. У 2021 році цей показник зріс на 18%, а у 2022 році – на 42,3%. Це зростання відбулося за рахунок збільшення таких показників, як власні надходження бюджетних установ, адміністративні збори та платежі.

Обсяг фінансових ресурсів з державного бюджету для потреб місцевої казни області протягом періоду що аналізується скорочувався. Це відбувалось через зміну трансфертної політики для місцевих бюджетів.

Держава зменшила фінансування місцевих бюджетів, зокрема через зміну повноважень органів місцевого самоврядування та скорочення обсягів дотацій і субвенцій.

Видатки місцевих бюджетів найбільше здійснюються на соціальний захист населення та охорону навколишнього середовища. Такі видатки відображають ті самі соціально-економічні відносини, що й видатки

Державного бюджету, але на місцевому рівні, з урахуванням регіональних особливостей.

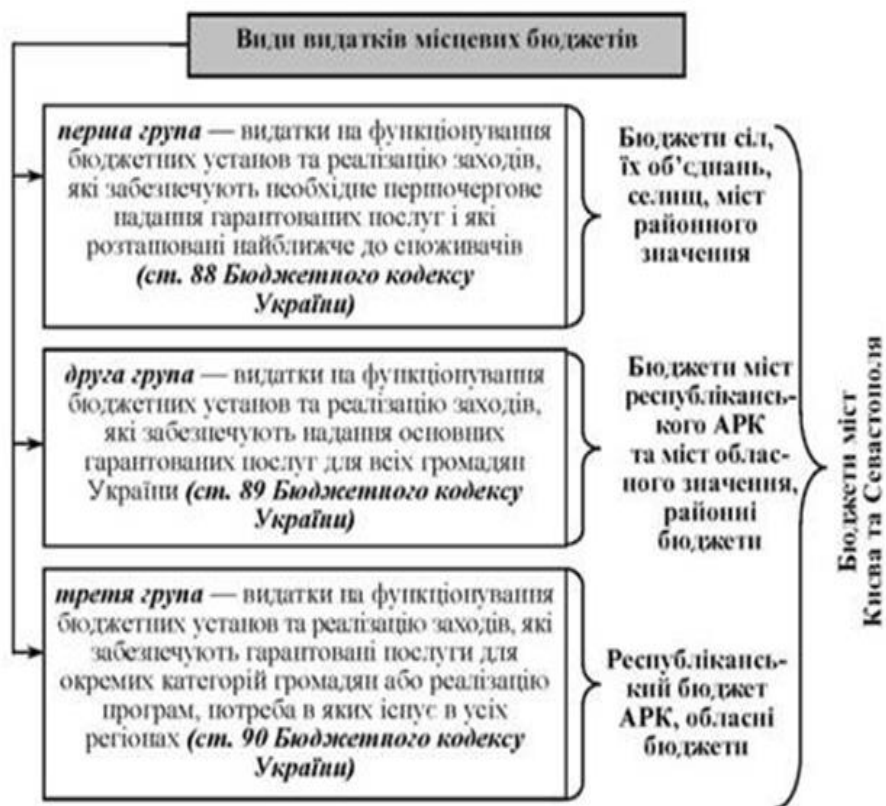

Рис. 2.3 – Розмежування видатків між місцевими бюджетами

Місцеві бюджети витрачають найбільше коштів на соціальні потреби, такі як допомога малозабезпеченим, пенсії та охорона здоров'я, а також на охорону навколишнього середовища. Ці видатки відображають потреби населення та особливості регіону.

Таблиця 2.8 показує, як змінювалися видатки Львівського обласного бюджету протягом 2020-2022 років.

У 2020 році Львівська обласна рада виконала видатки на 87,3% від річних призначень. Це відбулося через недоотримання 240 млн грн податків і платежів у зв'язку з карантинном та надзвичайною ситуацією, пов'язаною з COVID-19.

Таблиця 2.8 - Видатки Львівського обласного бюджету за період 2020-2022 рр., тис. грн.

	2020	2021	2022	Динаміка 2021/2020	Динаміка 2022/2021
				%	%
Державне управління	88 766,2	79 473,5	63 549,5	-10,5	-20
Освіта	1 586 805,2	1 964 794,7	2 413 066,9	+23,8	+22,8
Охорона здоров'я	1 308 473,9	787 239,1	852 850,9	-39,8	+8,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення	312 823,8	385 556,8	524 679,2	+23,3	+36
Культура і мистецтво	229 412,3	310 089,7	323 376,2	+35,2	+4,2
Фізична культура і спорт	107 901,3	144 244,3	156 489,1	+33,7	+8,5
Житлово-комунальне господарство	749,2	-	-	-	-
Економічна діяльність	1 908 347	1 640 833	701 116,1	-14	-57,2
Інша діяльність	63 565,6	65 265,3	75 275,4	+2,7	+15,3
Трансферти	1 495 168,7	1 856 543	673 290,9	+24,2	-63
Усього	7 102 013,2	7 234 039,4	5 783 694,2	+2	-20

Джерело: розроблено на основі [36]

У 2021 році обсяг видатків Львівської обласної ради збільшився на 1,9% і становив 7234039,4 млн грн. Це пояснюється активізацією бізнес-процесів після послаблення карантинних заборон.

У 2022 році обсяг видатків Львівської обласної ради скоротився на 35,8% і становив 5783694,2 млн грн. Це відбулося через воєнний стан та низьку освоєння коштів.

Найбільше фінансового ресурсу в 2022 році було спрямовано на фінансування освіти і соціальний захист. У зв'язку з повномасштабним

російським наступом в області було впроваджено програму підтримки внутрішньо переміщених осіб. На її реалізацію було скеровано 9 591 тис. грн.

Війна мала вагомий вплив на формування та виконання місцевих бюджетів. По дохідній частині це відбулося завдяки збільшенню обсягів надходжень податку на доходи фізичних осіб. Повномасштабне військове вторгнення змусило також переорієнтовувати видаткову частину бюджетів, перенаправляючи фінансові ресурси на стратегічно важливі напрямки, такі як оборона та безпека. Окрім цього було впроваджено реалізацію нових бюджетних програм в період воєнного стану.

2.3. Особливості бюджетної політики Львівської області

Львівський регіон є одним з найрозвиненіших регіонів України. Він має потужний промисловий потенціал, розвинену інфраструктуру та високу освітню та культурну складову. Ці фактори впливають на формування бюджетної політики регіону.

Особливості бюджетної політики Львівського регіону полягають у наступному:

Львівщина є одним з найбільших платників податків в Україні. Це дозволяє Львівській обласній раді формувати достатній бюджет, який забезпечує фінансування основних видатків на соціальні потреби, освіту та медицину.

Львівська область отримує значні трансферти з державного бюджету. Це пов'язано з тим, що регіон має значні витрати на підтримку соціальної сфери та інфраструктури.

Львівська обласна рада прагне забезпечити збалансованість видатків бюджету. Це дозволяє уникати дефіциту бюджету та забезпечити своєчасне виконання зобов'язань перед кредиторами та отримувачами бюджетних коштів.

Бюджетна політика регіону - це система заходів, які спрямовані на забезпечення соціально-економічного розвитку регіону, фінансування регіональних та місцевих програм та проектів, утримання об'єктів соціальної сфери та житлово-комунального господарства, а також соціального забезпечення жителів регіону.

Реформа місцевого самоврядування на базі принципів децентралізації розпочалася з прийняття Концепції реформування місцевого самоврядування та організації влади в Україні. Кроком у напрямку фінансової децентралізації були зміни до Бюджетного та Податкового кодексів. Ці законодавчі акти встановлюють новий порядок бюджетних відносин, оснований на організаційній незалежності фінансів, розширенні повноважень територіальних громад та збільшенні доходів місцевих бюджетів через визначення окремих податкових платежів та зборів на користь місцевих бюджетів. Наприклад, була передана на місцевий рівень основна частина податку на доходи фізичних осіб; визнано місцевим податком оплату за землю; введено акцизний податок на роздрібну продажу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та нафтопродуктів, і збір із нього спрямовується до місцевих бюджетів; впроваджено податок на нерухомість, що не є земельною ділянкою, тощо.

Таблиця 2.9 – Динаміка фінансування головних розпорядників бюджетних коштів Львівської області, млрд.грн.

Головний розпорядник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення
Освіта	7,0	7,5	8,3	1,3
Медицина	3,0	3,5	4,0	1,0
Соціальний захист	2,0	2,5	2,8	0,8
Культура	0,6	0,7	0,8	0,2
Фінанси	0,4	0,5	0,6	0,2
Інші	1,5	1,8	2,2	0,7
Разом	14,5	16,0	17,3	2,8

Фінансування головних розпорядників бюджетних коштів Львівської області за 2020-2022 роки збільшилося на 2,8 млрд грн, або на 19,0%.

Найбільше зростання спостерігається у сфері освіти, медицини та соціального захисту. Це пов'язано з підвищенням видатків на ці галузі в умовах воєнного стану.

Таблиця 2.10 – Аналіз фінансування головних розпорядників протягом січня-квітня 2023р.

Код	Показник	План на рік з урахуванням змін	План на січень-квітень 2023 року з урахуванням змін	Всього профінансовано за січень-квітень 2023 року	% фінансування до плану	Касові видатки за січень-квітень 2023 року
1	2	3	4	5	6	7
01	Обласна рада	81 736,8	28 261,5	18 731,2	66,3	18 180,8
02	Облдержадміністрація	3 480,0	2 358,0	142,5	6,0	112,4
06	Департамент освіти і науки	2 248 067,7	646 947,6	531 971,5	82,2	578 891,0
07	Департамент охорони здоров'я	1 251 352,6	456 329,0	307 632,9	67,4	297 233,1
08	Департамент соціального захисту населення	804 340,0	234 296,7	138 534,3	59,1	170 029,7
09	Служба у справах дітей	27 766,1	4 096,3	2 150,0	52,5	2 426,9
10	Департамент з питань культури, національностей та релігій	548 231,2	162 310,0	146 799,4	90,4	139 863,2
11	Управління молоді та спорту	244 943,9	58 313,6	44 075,1	75,6	42 240,2
13	Департамент ПЕК, енергоефективності та ЖКГ	36 600,0	3 000,0	923,4	30,8	920,8
15	Управління капітального будівництва	96 455,5	25 312,5	9 007,0	35,6	3 063,9
16	Департамент архітектури та розвитку містобудування	39 976,4	4 529,9	2 110,9	46,6	2 134,5
19	Департамент дорожнього господарства	1 950 578,0	1 151 915,8	273 337,0	23,7	259 891,1
20	Управління з питань цифрового розвитку	74 218,6	18 968,6	7 034,5	37,1	7 034,5
1	2	3	4	5	6	7

23	Департамент комунікацій та внутрішньої політики	47 346,1	14 294,1	13 377,2	93,6	12 083,7
24	Департамент агропромислового розвитку	13 838,7	693,5	674,4	97,2	674,4
25	Департамент міжнародної технічної допомоги та міжнародного співробітництва	17 066,1	4 166,1	718,3	17,2	685,0
26	Управління туризму та курортів	1 244,7	544,7	244,7	44,9	244,7
27	Департамент економічної політики	134 442,7	26 825,8	4 032,8	15,0	4 023,8
28	Департамент екології та природних ресурсів	80 946,1	10 826,0	786,3	7,3	635,5
29	Департамент з питань цивільного захисту	130 309,6	122 544,6	71 645,9	58,5	71 645,9
35	Управління транспорту та зв'язку	6 000,0	2 400,0	900,0	37,5	900,0
37	Департамент фінансів	612 671,0	184 376,6	137 510,3	74,6	137 196,0
	Усього	8451611,9	3163310,9	1 712 339,3	54,1	1 750 110,9

Виконання бюджету за січень-квітень 2023 року є нижчим, ніж за аналогічний період 2022 року, коли виконання бюджету склало 60,0%. Це пов'язано з низкою факторів, зокрема:

- зростанням обсягу видатків бюджету Львівської області внаслідок воєнного стану.
- зміною пріоритетів фінансування з метою забезпечення потреб населення та територій у воєнний час.

Найбільше перевиконання бюджету спостерігається у сферах охорони здоров'я, освіти та соціального захисту про те, найбільше недофінансування бюджету спостерігається у сферах дорожнього господарства, капітального будівництва та розвитку інфраструктури. Це пов'язано з обмеженими фінансовими ресурсами та пріоритетним фінансуванням видатків на соціально-культурні потреби.

Обсяг заборгованості місцевих бюджетів за загальними та спеціальним фондами станом на 1.06. 2022 року представлені на рис.

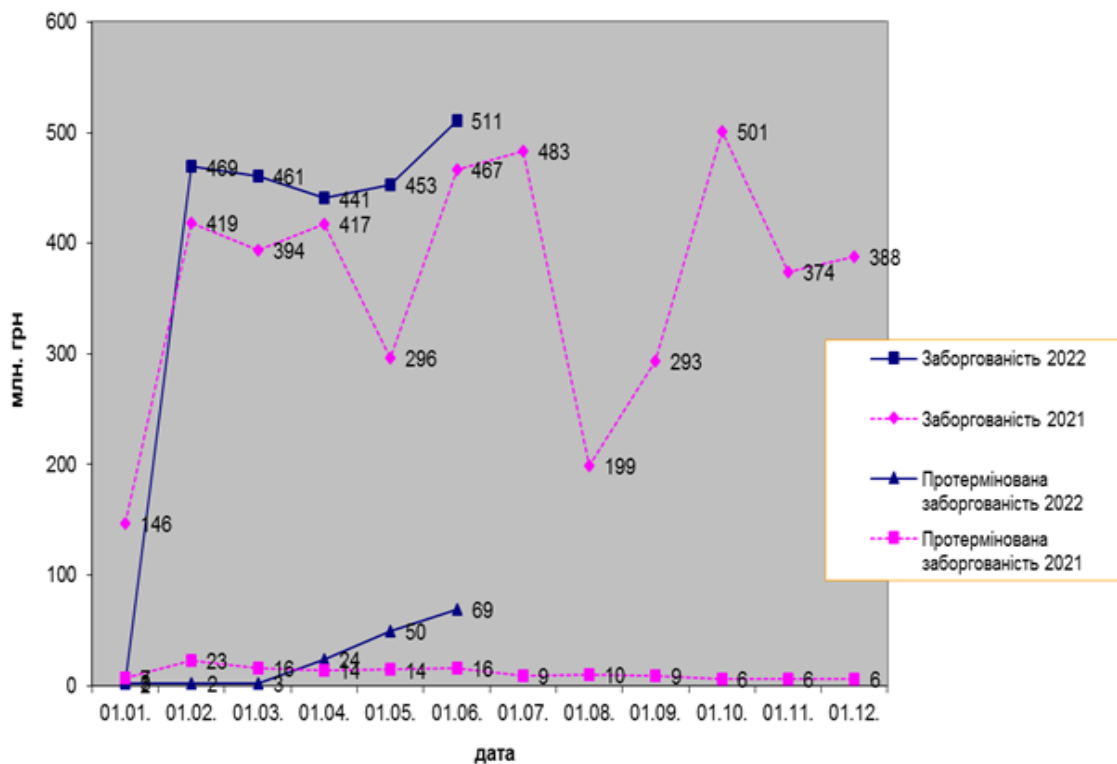

Рис. 2.4 - Динаміка заборгованості місцевих бюджетів за загальними та спеціальним фондами

Кредиторська заборгованість місцевих бюджетів Львівської області за 2020-2022 роки характеризується наступними тенденціями:

- Зростання обсягу заборгованості.
- Зменшення частки заборгованості за простроченими платежами.
- Зміна структури заборгованості.

Обсяг кредиторської заборгованості місцевих бюджетів Львівської області за 2020-2022 роки збільшився з 1,3 млрд грн у 2020 році до 2,5 млрд грн у 2022 році, або на 92,3%.

Основними причинами зростання заборгованості є:

- Зростання обсягу видатків місцевих бюджетів, зокрема на соціально-культурні потреби.
- Зниження надходжень місцевих бюджетів, зокрема внаслідок воєнного стану.

Частка простроченої заборгованості місцевих бюджетів Львівської області за 2020-2022 роки зменшилася з 40,0% у 2020 році до 12,0% у 2022 році.

Зменшення частки простроченої заборгованості є позитивним показником, який свідчить про ефективне управління місцевими бюджетами.

За структурою кредиторська заборгованість місцевих бюджетів Львівської області за 2020-2022 роки розподіляється наступним чином:

- За видами кредиторів:
  - Заборгованість перед постачальниками та підрядниками - 70,0%.
  - Заборгованість перед бюджетними установами - 20,0%.
  - Заборгованість перед іншими кредиторами - 10,0%.
- За термінами погашення:
  - Прострочена заборгованість - 12,0%.
  - Непрострочена заборгованість - 88,0%.

Кредиторська заборгованість місцевих бюджетів Львівської області за 2020-2022 роки характеризується зростанням обсягу та зменшенням частки простроченої заборгованості. Зміна структури заборгованості в бік зменшення частки простроченої заборгованості є позитивним показником.

Для подальшого зменшення кредиторської заборгованості місцевих бюджетів Львівської області необхідно вжити наступні заходи:

- Удосконалити систему управління місцевими бюджетами.
- Забезпечити своєчасне виконання видатків місцевих бюджетів.
- Зміцнити контроль за виконанням договорів з постачальниками та підрядниками.

Очікується, що в найближчі роки кредиторська заборгованість місцевих бюджетів Львівської області продовжить зменшуватися.

Розміщення вільних коштів громад на депозитах є одним із методів ефективного управління бюджетними коштами. Це дозволяє громадам отримувати додаткові доходи, забезпечувати ліквідність бюджету та гарантувати безпеку коштів.

Таблиця 2.11 - Розміщення на депозитах тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів по Львівській області

Назва адміністративно-територіальних одиниць	ВСЬОГО (загальний + спеціальний)				
	Залишок депозит коштів станом на 01.01.22	Розміщено з поч. року	Повернуто з поч. року	Сума отриманих доходів	Залишок депозит. коштів станом на 01.01.2023
Обласний бюджет Львівської області		100 000,0	100 000,0	388,6	
Зведений бюджет Червоноградського району		6 000,0		95,5	6 000,0
Бюджет Великолюбінської селищної територіальної громади		4 300,0		71,5	4 300,0
Бюджет Львівської міської територіальної громади		512 107,9	512 106,9	2 138,8	1,0
Разом по бюджету Львівської області		622 407,9	612 106,9	2 694,5	10 301,0

За даними таблиці, станом на 01.01.2023 року загальний обсяг депозитних коштів бюджетів Львівської області становив 622 407,9 тис. грн.

Найбільша частка депозитних коштів (83,5%) зосереджена в бюджеті Львівської міської територіальної громади, найменша - (1,4%) зосереджена в бюджеті Великолюбінської селищної територіальної громади.

Збільшення обсягу депозитних коштів є позитивним показником. Депозитні кошти можуть бути використані для покриття тимчасових касових розривів, фінансування капітальних видатків та інших цілей.

Впродовж 2022 року Львівська область отримала ряд субвенцій на визначену мету (табл.2.9).

Таблиця 2.12 - Стан фінансування загальнодержавних програм, на визначену мету в 2022 році, тис.грн.

Найменування	Загальний фонд			Спеціальний фонд		
	Затверджено місцевими радами на рік із урахуванням змін	Фактично отримано з державного бюджету станом на 01.02.2022	Профінансовано станом на 01.02.2022	Затверджено місцевими радами на рік із урахуванням змін	Фактично отримано з державного бюджету станом на 01.02.2022	Профінансовано станом на 01.02.2022
2	3	4	5	6	7	8
Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на: -забезпечення окремих видатків районних рад	9 085,3	757,4	216,4			
-здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я	144 100,8	11 948,4				
Освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам	7 431 477,8	572 223,8	379 496,3			
-на проектні, будівельно-ремонтні роботи, придбання житла та приміщень та забезпечення житлом дітей-сиріт, осіб з їх числа	16 895,2	91,6				
1	2	3	4	5	6	7

-на надання державної підтримки особам з особливими потребами	27 572,3	604,4				
-на створення мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статті	14 733,0					
-на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг				1 209 976,6	65 795,5	1 000,2
ВСЬОГО	7 643 864,4	585 625,6	379 712,7	1 209 976,6	65 795,5	1 000,2

Загальний обсяг субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам Львівської області за 2022 рік становив 7 643 864,4 тис. грн. Найбільша частка субвенцій (73,9%) належить до загального фонду бюджету, а менша частка (26,1%) - до спеціального фонду бюджету. Найбільша сума (86,3%) спрямована на освітню субвенцію, а менша сума (13,7%) - на субвенції на забезпечення окремих видатків районних рад, здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я, та інше

Станом на 01.02.2022 року фактично отримано з державного бюджету 585 625,6 тис. грн субвенцій, що становить 76,2% від затверджених місцевими радами обсягів.

Таблиця 2.13 – Трансфертна політика місцевих бюджетів Львівської області, млн.грн.

Рік	Базова дотація	Реверсна дотація
2020	1320	800
2021	1400	900
2022	1500	1000

За даними таблиці, базова дотація місцевим громадам Львівської області за 2020-2022 роки збільшилася на 16,7%, а реверсна дотація - на 22,2%. Загальна дотація за цей період збільшилася на 20,0%.

Це зростання пояснюється наступними факторами:

- Зростанням обсягу доходів державного бюджету.
- Зміною формули розрахунку базової дотації.
- Зростанням обсягу видатків місцевих бюджетів.

Збільшення базової та реверсної дотацій Львівської області за 2020-2022 роки є позитивним фактором, який забезпечує фінансову стабільність місцевих бюджетів Львівської області.

Виокремимо основні напрями бюджетної політики Львівського регіону:

- Фінансування соціальних потреб. Львівська обласна рада надає значну підтримку соціальним потребам населення. Це включає фінансування освіти, медицини, пенсій, соціальної допомоги та інших видатків.

- Львівська обласна рада інвестує в розвиток інфраструктури регіону. Це включає будівництво доріг, мостів, шкіл, лікарень та інших об'єктів.

- Львівська обласна рада надає підтримку підприємництву. Це включає надання грантів, кредитів та інших форм підтримки.

Отже, бюджетна політика Львівського регіону спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Влада області прагне

забезпечити достатнє фінансування основних видатків, а також інвестувати в розвиток інфраструктури та підприємництва.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

3.1 Досвід європейських країн у формуванні бюджетної політики

У багатьох розвинених країнах останні десятиліття проводили комплексні бюджетні реформи, створені задля впровадження програмно-цільового бюджетного планування. Комплексність даного терміну демонструє визначення «Програмно-цільове бюджетування»

Доцільність концепції програмно-цільового бюджетного планування зумовлена тим, що цей метод можна застосовувати як для планування видатків органів державної влади та місцевого самоврядування, так і для планування видатків окремих розпорядників кредитів та бюджетоодержувачів — міністерств, відомств, бюджетних установ, державних підприємств, а також "відкритістю", здатністю еволюціонувати

На нашу думку, у найзагальнішому вигляді програмно-цільове бюджетне планування, що використовується в зарубіжних країнах, можна визначити як систему бюджетного планування, що пов'язує вироблені витрати з очікуваною віддачею від цих витрат, з їхньою соціальною та економічною ефективністю.

Перші реформи щодо впровадження системи бюджетування, орієнтованого на результати, було проведено наприкінці 40-х 20 століття США. Крім США, аналогічну практику впроваджували країни-члени Британської Співдружності націй: Великобританія, Австралія, Нова Зеландія, Канада. Цей досвід є позитивним та доцільним для України

Останній етап реформи державного управління у Великій Британії розпочався 1988 р. з проведенням комплексного аналізу ефективності управління державними фінансами та вироблення пропозицій щодо його вдосконалення. Новий підхід включає два елементи: угоди про бюджетні послуги та угоду про якість послуг, які встановлюють мету та завдання

кожного міністерства, цільові значення показників якості та обсягу бюджетних послуг та очікуваного ефекту від їх надання, а також інші цільові показники діяльності всіх міністерств та відомств.

Масштабні реформи державного сектора у Новій Зеландії почалися з середини 1990-х років. Було переглянуто принципи управління ключовими міністерствами, здійснено перехід на контрактні взаємовідносини за заданими результатами та надано міністерствам можливість вільно вибирати ті ресурси, які необхідні для їх досягнення. Необхідно відзначити, що реформи в Новій Зеландії визнані найрадикальнішими і всеосяжними, оскільки вони торкалися всіх сфер державної діяльності, у тому числі бюджетне планування, управління бюджетом і бюджетний облік. Новозеландські реформи призвели до сталого бюджетного профіциту та стабілізації державного споживання.

Уряд Канади 1995 р., поставило собі завдання впровадити у всіх міністерствах і відомствах федерального рівня принципи управління, зорієнтовані досягнення результатів. Тепер усі міністерства та відомства мають чітко формулювати чого вони хочуть досягти на користь громадян Канади.

На основі цього здійснюється планування, вимірювання результативності та складання звітів про результати діяльності відомств. Такі звіти є основним джерелом інформації про соціально-економічну ефективність програм та послуг, що здійснюються та надаються канадським урядом.

Спроби щодо швидкого і великомасштабного впровадження елементів системи бюджетування, орієнтованого на результат здійснювалися в останнє десятиліття не тільки в розвинених країнах, а й у низці країн, що розвиваються, в основному, за підтримки Світового Банку, паралельно або випереджаючи інші напрями бюджетної реформи.

Тут переважали найбідніші країни, найбільше обтяжені зовнішніми боргами, чий доходи на душу в десятки разів нижчі, ніж у передових країн: наприклад, Бенін, Габон, Гвінея, Мозамбік, Намібія, Танзанія.

Бюджетні реформи у більшості цих країн ініціювалися під тиском міжнародних організацій та країн-кредиторів. Майже ніде цей процес ще не завершено. Для України, яка також планує відносно швидке, масоване реформування бюджетного сектора, бюджетного процесу та інших супутніх бюджетних реформ, цей досвід є вкрай важливим.

Є також країни, що розвиваються, досвід яких надзвичайно корисний для сьогоденної реформи. До них належить, наприклад, Таїланд. У цій країні у 1999-2001 рр. була здійснена перша спроба впровадження бюджетування, орієнтованого на результат, яка, хоч і мала деякі досягнення, не дала очікуваних результатів.

Для України цінність досвіду цієї країни полягає в тому, що, незважаючи на те, що за геополітичними та соціально-економічними критеріями, наша країна істотно відрізняється від Таїланду, обидві держави при цьому мають подібну інституційну інфраструктуру, включаючи політичну культуру, яка багато в чому визначає хід і результати реформ, і особливо реформ соціального сектора.

Серед іншого таїландський експеримент продемонстрував, наскільки критична підтримка реформи і політичною елітою, і державними службовцями, причому як тими, хто працює в центральних фінансових економічних органах, так і тими, хто працює в галузевих міністерствах і агентствах.

У деяких колишніх соціалістичних країнах, країнах Балтії та СНД впровадження системи бюджетування, орієнтованого на результат, розпочалося лише останніми роками. Досвід цих країн також був використаний для розробки проекту концепції бюджетної реформи через те, що стартові умови реформи в Україні аналогічні.

Узагальнення зарубіжного досвіду показує, що використання системи бюджетування, орієнтованого на результат, в Україні є логічним продовженням тих реформ, які були проведені і продовжують проводитися в бюджетному секторі останніми роками. Тому, з погляду, і оцінка ефективності бюджетної

політики муніципальних утворень має будуватися тих самих принципах, як і система бюджетування, орієнтованого на результат.

Зараз, у контексті країн з розвиненою та трансформаційною економікою, формування та реалізація бюджетної стратегії відбувається через взаємодію різних фінансових інститутів. Ці фінансові інститути грають ключову роль у формуванні політики щодо сучасної бюджетної системи та є важливими інструментами для збереження фінансової рівноваги в умовах що мають місце сьогодні в Україні.

Значним кроком для забезпечення балансу бюджетної системи в країнах Європейського простору було підписання Маастрихтського договору у лютому 1992 року. Згідно з цим документом, країни-члени ЄС внесли важливі зміни в діючий механізм бюджетного регулювання, що призвело до підвищення стабільності бюджетної системи країн і значного зменшення дефіциту державного бюджету, особливо в період з 1994 по 1997 роки.

Маастрихтським договором передбачено, що в країнах-членах, які погодилися впровадити єдину валюту, рівень дефіциту державного бюджету не повинен перевищувати 3% від валового внутрішнього продукту, а загальний державний борг не повинен перевищувати 60% валового внутрішнього продукту. Для відстеження розвитку бюджетної системи і дотримання бюджетної дисципліни в цих країнах, Комісія Європейського Союзу надавала велику увагу виконанню критерію щодо відношення дефіциту державного бюджету до державних капітальних витрат.

Основною метою економічної політики держав-членів Європейського Союзу в 90-х роках була необхідність проведення заходів для підтримки інновацій, сприяння розвитку інформаційного суспільства та створення сприятливого робочого середовища, яке б підтримувало ініціативу та розвиток малого та середнього бізнесу. Основними пріоритетами бюджетної політики були:

1. Захист від зростання бюджетних видатків: Була вжита дія для стримання збільшення витрат з бюджету.
2. Зменшення податкового навантаження: Здійснювалися заходи для зменшення податкового тиску на громадян та підприємства.
3. Реорганізація державних видатків: Державні витрати перерозподілялися на інвестиції у розвиток інфраструктури та розвиток людського капіталу.
4. Підвищення ефективності державних послуг: Працювалося над поліпшенням якості та ефективності державних послуг для громадян та підприємств.
5. Заходи для уникнення зростання дефіциту державного бюджету при зменшенні загального податкового навантаження.

Усі ці заходи спрямовувалися на створення економічного середовища, яке б підтримувало стійкий економічний розвиток та стимулювало інновації та підприємництво.

З метою посилення бюджетної дисципліни та забезпечення ефективності бюджетної політики у 1997 році було укладено Пакт стабільності і зростання, який базується на 99 і 104 статтях Маастрихтського договору (з поправками, прийнятими в 1993 році у Маастріхті) і пов'язаними з ними рішеннями.

Згідно з Пактом стабільності і зростання більшість країн-членів Європейського Союзу прийняли рішення про проведення значних заходів для скорочення бюджетного дефіциту до рівня не більше 3% валового внутрішнього продукту. У 1997 році п'ять країн-членів, а саме Люксембург, Данія, Ірландія, Нідерланди та Фінляндія, вдалося досягти цього показника. У інших країнах-членах дефіцит бюджету також значно зблизився до встановленого стандарту.

Цей Пакт був важливим кроком для забезпечення стабільності фінансової ситуації та бюджетної політики в європейських країнах, а також для

забезпечення виконання зобов'язань, прийнятих в рамках Маастрихтського договору.

Введення євро в 1999 році було важливим кроком у процесі європейської інтеграції. Однак, це також поставило перед Європейським Союзом нові завдання у сфері бюджетної політики.

Бюджетна політика країн-членів ЄС повинна сприяти економічному зростанню та стабільності. Для цього країни повинні дотримуватися певних правил, таких як обмеження державного боргу та дефіциту бюджету.

Ці правила є необхідними оскільки відповідно до них бюджет країн-членів ЄС буде менше чутливим на різні чинники та готовим до довгострокових бюджетних проблем, пов'язаних зі старінням населення.

Щоб дотримуватися цих правил, країни-члени ЄС повинні:

- Обмежити державні витрати, а не збільшувати податки;
- Забезпечити ефективність державних фінансів, зокрема шляхом зниження загального податкового навантаження і зміцнення податкової координації.

Європейський Союз ухвалив ряд заходів для забезпечення бюджетної стабільності в країнах-членах.

Ці заходи включають:

- Нові бюджетні положення до Пакту про стабільність і зростання, які передбачають:
  - Обмеження бюджетного дефіциту на рівні 3 % ВВП;
  - Щорічне скорочення державної заборгованості, яка перевищує 60 % ВВП;
  - Забезпечення структурно збалансованого бюджету.
- Пакт «Євро-Плюс», який передбачає:
  - Підтримку конкурентоспроможності та зайнятості;
  - Забезпечення довгострокової стійкості державних фінансів;

- Увагу до демографічних факторів.
- Фіскальний договір, який передбачає:
  - Обмеження структурного бюджетного дефіциту на рівні 0,5 % ВВП;
  - Виключення для країн з низьким рівнем державної заборгованості.

Ці заходи спрямовані на запобігання дефіциту бюджету та державного боргу, які можуть призвести до фінансової нестабільності.

Ось деякі конкретні приклади того, як ці заходи можуть бути реалізовані:

- Держави-члени ЄС можуть скоротити державні витрати на соціальні програми та інвестиції.
- Держави-члени ЄС можуть підвищити податкові ставки.
- Держави-члени ЄС можуть впровадити реформи, які підвищать економічну ефективність.

Виконання цих заходів є важливим для забезпечення довгострокової стабільності та добробуту Європейського Союзу.

Створення Європейського Союзу дало країнам можливість узгодити свою бюджетну політику з метою сприяння соціально-економічному розвитку. Механізм координації бюджетної політики в рамках ЄС передбачає встановлення конкретних стандартів, таких як обсяг бюджетного дефіциту та рівень державного боргу у відсотках до валового внутрішнього продукту. Крім того, він передбачає використання систем контролю та наказів у разі порушення цих стандартів. Також обов'язковою є розробка програм стабільності та програм конвергенції, в яких визначаються прогнозні значення бюджетних показників. Ці заходи спрямовані на забезпечення відповідності країн спільно узгодженим правилам з метою запобігання фінансовим та бюджетним кризам, коригування бюджетної політики та пошуку ефективних інструментів для управління економікою.

Соціальні витрати є ключовим елементом у функції перерозподілу державних фінансів і визначають, які видаткові повноваження належать центральній владі. Володіння інформацією про рівень добробуту населення на певних територіях, кількість та категорії осіб, які потребують соціальної підтримки, є важливим для ефективного надання соціальних послуг. З урахуванням цього, розподіл видаткових повноважень у сфері соціального захисту між рівнями державної влади є обґрунтованим.

Міжнародний досвід показує, що комбінування державних та приватних механізмів для надання суспільних послуг є дієвим, оскільки це дає можливість обирати оптимальний підхід. Приватні структури мають вищий рівень мотивації до досягнення кращих результатів, і вони можуть сприяти підвищенню ефективності видатків, які здійснюються місцевими бюджетами.

Однак передача органам місцевого самоврядування повноважень щодо надання послуг у галузях освіти, охорони здоров'я та соціального захисту може призвести до нерівності у якості цих послуг через варіації в фінансовому забезпеченні місцевих бюджетів.

В інших країнах вирішенню цієї проблеми сприяло введення єдиної системи стандартів для надання суспільних послуг. Планування видаткової частини місцевих бюджетів враховує ці стандарти, що обов'язкові для застосування та дотримання.

Централізований підхід до управління бюджетними коштами та високий рівень їх перерозподілу характерні для країн з великими розбіжностями в фінансовій спроможності адміністративно-територіальних одиниць.

3.2 Підвищення ефективності формування місцевих бюджетів

Одним із стратегічних орієнтирів у бюджетній політиці місцевих органів влади має стати формування довгострокової стратегії розвитку саме програмно-цільового методу.

Головна стратегічна мета розвитку території – збереження та розвиток її як місцевого осередку зі збалансованою економікою, активним місцевим співтовариством, розвиненою інфраструктурою, якісним муніципальним середовищем, що забезпечує високий рівень життя населення та сприятливі умови як для економічної діяльності так і для культурно-оздоровчого відпочинку.

Реалізація стратегії розвитку бюджетів на місцях неможлива без формування та реалізації ефективної бюджетно-податкової політики. Місцеві бюджети дозволяють місцевим органам влади забезпечити планомірний розвиток закладів освіти, медичного обслуговування, культури житлового фонду та шляхового господарства. За допомогою місцевих бюджетів здійснюється вирівнювання рівнів економічного та соціального розвитку територій.

Програмно-цільовий метод регулювання дозволяє забезпечити комплексне вирішення проблем муніципальних бюджетів на основі програмно-цільового бюджетування, що пов'язує понесені витрати з очікуваною віддачею від них, з їхньою соціальною та економічною ефективністю.

Місцеві програми мають стати головним інструментом підвищення ефективності бюджетних видатків. Заходи, заплановані в рамках муніципальних програм, повинні бути взаємопов'язані з фінансовими ресурсами їх реалізації. У той же час кінцева ефективність «програмного» бюджету повинна залежати від якості муніципальних програм, а також механізмів контролю за їх реалізацією.

З метою забезпечення збалансованості місцевого бюджету, економії бюджетних коштів, збереження помірною боргового навантаження та дотримання вимог Бюджетного кодексу України.

Дотепер діє ряд цільових програм, які не повною мірою відповідають вимогам законодавства. Досить складно йде процес запровадження в цільові програми розділів з оцінки намічених результатів, індикаторів та їх

ефективності. У деяких програмах є суттєві недоробки щодо застосування кількісно вимірних результатів і технологій їх використання.

Рис. 3.2 - Вплив програмно-цільового методу на якість формування і виконання бюджету

Програмно-цільовий метод бюджетування дозволяє

- забезпечити зв'язок між ресурсами, що виділяються, та результатами їх використання;
- регулює розподіл бюджетних коштів між окремими програмами;
- сприяє більшій ефективності та прозорості;

- посилити відповідальність та підзвітність при витрачанні бюджетних коштів.

Так, виправдано вказати, що сучасна практика бюджетування та фінансового управління вимагає переходу від традиційної моделі "управління за витратами" до більш сучасної моделі "управління за результатами". Ця модель дозволяє більш ефективно використовувати наявні фінансові ресурси та досягати стратегічних цілей.

У моделі "управління за витратами", основний акцент робиться на контролі та обмеженні витрат. Бюджетування здійснюється шляхом виділення коштів на окремі види витрат, і вся увага зосереджена на тому, як утриматися в межах цих обсягів витрат.

У моделі "управління за результатами", бюджетування та фінансове планування спрямовані на досягнення конкретних результатів і стратегічних цілей. Замість того, щоб обмежувати витрати, ця модель ставить перед собою завдання забезпечити, щоб кожен витратний пункт сприяв досягненню конкретного результату або впливав на нього позитивно. Результати можуть включати ефективність використання ресурсів, покращення якості послуг чи продуктів, зростання прибутковості тощо.

Ця модель дозволяє більш точно визначати, які витрати є пріоритетними для досягнення стратегічних цілей на місцях. Вона також сприяє більшому фокусу на моніторингу та оцінці результатів, щоб вчасно коригувати бюджет та стратегію в разі необхідності.

Цей підхід є більш гнучким та адаптивним у порівнянні з традиційним бюджетуванням і може допомогти місцевій владі досягати більшого успіху в управлінні фінансами та досягненні стратегічних цілей.

Рис. 3.2 - Умови створення моделі планування результатів на регіональному рівні

З метою підвищення результативності використання бюджетних ресурсів, підвищення ефективності діяльності муніципальних установ та досягнення заданих результатів з використанням найменшого обсягу коштів, головним розпорядникам бюджетних коштів необхідно:

– при формуванні бюджетних програм, у разі недостатності коштів для фінансового забезпечення бюджетних пріоритетів, оптимізувати інші витрати, прийняття нових видаткових зобов'язань має бути обґрунтованим та вкрай зваженим;

- здійснювати формування місцевих завдань виходячи з оцінки потреб фізичних та юридичних осіб у послугах, при цьому бюджетне фінансування має бути пов'язане з показниками виконання установами таких завдань та дотриманням ними вимог щодо якості місцевих послуг;

– оптимізувати витрати установ на місцях відповідно до потреб населення у послугах.

Програма соціально-економічного розвитку місцевого бюджету має зберігати статус основного документа, що визначає орієнтири за цілями, завданнями та заходами головних розпорядників бюджетних коштів на середньострокову перспективу. Програма соціально-економічного розвитку має відображати:

– результати діяльності місцевої адміністрації у звітному періоді;

– цілі та завдання місцевої адміністрації у поточному та середньостроковому періодах та заплановані значення показників їх реалізації у плановому періоді;

– комплекс заходів щодо досягнення цілей діяльності місцевої адміністрації.

Висновки та пропозиції

Сучасна бюджетна політика є ключовим інструментом управління державою та важливою складовою фінансової стратегії країни. Вона впливає на кілька аспектів національної економіки. Одним із них є створення конкурентоспроможної національної економіки адже бюджетна політика дозволяє державі розробляти стратегії, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності національних підприємств та промисловості на міжнародному ринку.

Бюджетну політику регіону можна вважати сукупністю економічних і адміністративних заходів у сфері бюджету, які визначаються спільними цілями і завданнями держави та місцевого самоврядування і спрямовані на соціально-економічний розвиток території. Повноцінне впровадження бюджетної політики регіону сприяє функціонуванню економічної активності адміністративно-територіальних одиниць, сприяє раціональному бюджетному плануванню і ефективному використанню місцевих фінансових ресурсів.

Нормативно-правове забезпечення бюджетної політики є важливим елементом для забезпечення фінансової стабільності, прозорості та відповідності бюджету вимогам законодавства. Воно забезпечує правову основу для формування, виконання та контролю за бюджетом, а також визначає права і обов'язки різних учасників бюджетного процесу, включаючи органи влади, громадян та інші зацікавлені сторони.

Львівська область є важливим економічним центром України, з розвинутою промисловістю, включаючи машинобудування, хімічну промисловість, інформаційні технології та інші сектори. Тут проживають різні етнічні групи, що створює багатство культурного різноманіття та традицій.

Загальні доходи населення Львівської області зросли з 152 256 млн грн у 2017 році до 294 923 млн грн у 2022 році. Це зростання становить 90,4%. Наявний дохід населення Львівської області зросли з 113 883 млн грн у 2017 році до 230 794 млн грн у 2022 році.

Кількість пенсіонерів за віком є найбільшою і становить 73,2% від загальної кількості пенсіонерів. Кількість пенсіонерів за інвалідністю становить 16,5%, пенсіонерів у разі втрати годувальника - 6,4%, пенсіонерів за вислугу років - 5,0%, соціальних пенсіонерів - 0,9%.

Середній розмір місячної пенсії в області збільшився з 2255,36 грн у 2017 році до 4149,19 грн у 2022 році.

Доходи бюджету Львівської області - це грошові надходження, які надходять до бюджету області з різних джерел. Доходи бюджету поділяються на податкові та неподаткові надходження.

У 2020 році обсяг неподаткових надходжень до обласного бюджету Львівщини становив 24,75 млн грн, що є найнижчим показником за весь досліджуваний період. У 2021 році цей показник зріс на 18%, а у 2022 році – на 42,3%. Це зростання відбулося за рахунок збільшення таких показників, як власні надходження бюджетних установ, адміністративні збори та платежі.

Обсяг фінансових ресурсів з державного бюджету для потреб місцевої казни області протягом періоду що аналізується скорочувався. Це відбувалось через зміну трансфертної політики для місцевих бюджетів.

Львівська обласна рада прагне забезпечити збалансованість видатків бюджету. Це дозволяє уникати дефіциту бюджету та забезпечити своєчасне виконання зобов'язань перед кредиторами та отримувачами бюджетних коштів.

У 2022 році обсяг видатків Львівської обласної ради скоротився на 35,8% і становив 5783694,2 млн грн. Це відбулося через воєнний стан та низьку освоєння коштів.

Найбільше фінансового ресурсу в 2022 році було спрямовано на фінансування освіти і соціальний захист. У зв'язку з повномасштабним російським наступом в області було впроваджено програму підтримки внутрішньо переміщених осіб. На її реалізацію було скеровано 9 591 тис. грн.

Бюджетна політика регіону - це система заходів, які спрямовані на забезпечення соціально-економічного розвитку регіону, фінансування

регіональних та місцевих програм та проектів, утримання об'єктів соціальної сфери та житлово-комунального господарства, а також соціального забезпечення жителів регіону.

Обсяг кредиторської заборгованості місцевих бюджетів Львівської області за 2020-2022 роки збільшився з 1,3 млрд грн у 2020 році до 2,5 млрд грн у 2022 році, або на 92,3%.

Розміщення вільних коштів громад на депозитах є одним із методів ефективного управління бюджетними коштами. Це дозволяє громадам отримувати додаткові доходи, забезпечувати ліквідність бюджету та гарантувати безпеку коштів.

Станом на 01.01.2023 року загальний обсяг депозитних коштів бюджетів Львівської області становив 622 407,9 тис. грн. Найбільша частка депозитних коштів (83,5%) зосереджена в бюджеті Львівської міської територіальної громади, найменша - (1,4%) зосереджена в бюджеті Великолюбінської селищної територіальної громади.

Загальний обсяг субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам Львівської області за 2022 рік становив 7 643 864,4 тис. грн. Найбільша частка субвенцій (73,9%) належить до загального фонду бюджету, а менша частка (26,1%) - до спеціального фонду бюджету. Найбільша сума (86,3%) спрямована на освітню субвенцію, а менша сума (13,7%) - на субвенції на забезпечення окремих видатків районних рад, здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я, та інше

Створення Європейського Союзу дало країнам можливість узгодити свою бюджетну політику з метою сприяння соціально-економічному розвитку. Механізм координації бюджетної політики в рамках ЄС передбачає встановлення конкретних стандартів, таких як обсяг бюджетного дефіциту та рівень державного боргу у відсотках до валового внутрішнього продукту. Крім того, він передбачає використання систем контролю та наказів у разі порушення цих стандартів. Також обов'язковою є розробка програм

стабільності та програм конвергенції, в яких визначаються прогностичні значення бюджетних показників. Ці заходи спрямовані на забезпечення відповідності країн спільно узгодженим правилам з метою запобігання фінансовим та бюджетним кризам, коригування бюджетної політики та пошуку ефективних інструментів для управління економікою.

Одним із стратегічних орієнтирів у бюджетній політиці місцевих органів влади має стати формування довгострокової стратегії розвитку саме програмно-цільового методу.

Головна стратегічна мета розвитку території – збереження та розвиток її як місцевого осередку зі збалансованою економікою, активним місцевим співтовариством, розвиненою інфраструктурою, якісним муніципальним середовищем, що забезпечує високий рівень життя населення та сприятливі умови як для економічної діяльності так і для культурно-оздоровчого відпочинку.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2542-14>
3. Про місцеве самоврядування в Україні Верховна Рада України ; Закон від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
4. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Сайт Кабінету Міністрів України. Розд. V. Гл. 7. Транспорт. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344
5. Аптекарь С., Краснова В. Про формування місцевих бюджетів. //Економіка України.– 2014.–№4.– с. 42–47
6. Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень / К.В. Аврамченко, А.Л. Дешко, Я.А. Жаліло [та ін.]. – К. : СТ-ДРУК, 2016. – 112 с
7. Булгакова С.О., Колодій О.Т., Єрмошенко Л.В. та ін. Формування і функціонування бюджетної системи України: монографія / за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ: Книга. 2003. 344 с.
8. Василик О.Д. Державні фінанси України.-Київ :Вища школа, 2017.- С.-320
9. Возняк Г. В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації : дис. ... д-ра екон. Наук : 08.00.08. Київ, 2017. 575 с.
9. Бойцун Н.Є. Адаптація європейського досвіду управління місцевими фінансами в Україні //Фінанси України. – 2015. № 5 С.9.
10. Возняк Г.В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ / Г.В. Возняк. – Львів : ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”, 2016. – 520 с.
11. Гушта О.В. Порядок формування та використання коштів місцевих бюджетів // Фінанси України – 2015 - № 1 с.10-15.
12. Далевська Т. Бюджетна децентралізація: передумови та напрями реалізації / Т. Далевська // Світ фінансів. – 2016. – Вип. 1. – С. 149–159.

13. Децентралізація дає можливості <https://decentralization.gov.ua/news/12192>
14. Єпіфанов А.О., Сало І.В., Д'яконова І.І. Бюджет і фінансова політика України.– К.: Наукова думка, 2007.–15. Іваненко В.О. Місце та роль місцевих податків і зборів у забезпеченні місцевого самоврядування //Фінанси України 2015 № 4 С.32-34.
16. Ісмаїлов А.Б. Міжбюджетні відносини та напрями їх удосконалення // Фінанси України.- 2014.- №6 С. 28
17. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України. Історія,теорія, практика.- К:НІОС,2010 С.151
18. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України .Т-во „Знання” України.-2009.- С.276.
19. Кузьменко Н.А. Аналіз міжбюджетних відносин в Україні. //Фінанси України.–2016.– №9.– С. 40–42
20. Луніна І.І. Місцеві бюджети України: пошук нових підходів до проведення реформ // Економіка України.-2008.-№3.-С.31-40.
21. Ляшенко Ю.І. Місцеве оподаткування в системі фінансової діяльності держави // Фінанси України-2008.-№6.-С.104-107.
22. Моїсеєнков В.В. Формування місцевих бюджетів в умовах ринкових відносин. //Фінанси України.– 2016.– №11.– С. 16–19.
23. Новикова М.М. Удосконалення взаємодії бюджетів різних рівнів //Фінанси України – 2012.- № 10 С.84.
24. Опарін. В. М. Фінанси (загальна теорія) / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2018. – 240 с.
25. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: монографія. Донецьк: ТОВ “Юго-Восток, Лтд”. 2005. 642
27. Павлюк К.В. Організація виконання державного бюджету //Фінанси України.- 2008.-№3.-С.37-45.
28. Піхоцька О.М. Місцеві податки і збори у забезпеченні фінансової самостійності органів місцевого самоврядування //Фінанси України.-2013.- №5 С.46-49.
29. Пелехатий А.О. Формування податкових доходів місцевих бюджетів та їх спрямування на забезпечення видатків місцевих бюджетів в контексті

реформування місцевого самоврядування / А.О.Пелехатий, Х.О. Патицька // Матеріали наук.-практ. конф. “Управління економічними процесами на макро- і макрорівні: проблеми та перспективи вирішення. – Львів, 14-15 квітня 2016р.

30. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін. – К. : ТОВ “Підприємство “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. – 396 с.

31. Плужников І. О. Засади формування бюджетної політики держави : моногр.; за наук. ред. М. М. Єрмошенка. – К. : НАУ, 2003. – 284 с.

32. Рибак В.В. Проблеми формування доходних джерел місцевих бюджетів //Економіка України.-2015.№10.-С.29-38.

33. Слухай С.В., Гончаренко О.В. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів //Фінанси України.-2016-№7.-С.12-20.

34. Статистична інформація / Державна статистична служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

35. <https://www.oporaua.org/report/viyna/pasport-oblasti/24707olitichna-mapalvivskoyi-oblasti>

36. <http://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/167/05.07.pdf>.